

מרכז אריאל והשמאל הישראלי*

מחקר בעריכת יונה הדרי

"אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי"

גיורא פורמן

שיחה ראשונה – 15.8.2004

לא ידוע לי על שום ניסיון של הדרג המדיני להגדיר
מטרות-על, לבד ממטרת ההישרדות

אני מציע להתייחס לשאלות ולסוגיות שמעלה מרכז אריאל
למחקרי מדיניות, כתהליך של הערכת מצב בסדר ובסגנון
שהתפתחו במאתיים השנים האחרונות בצבאות העולם,
ובמאה השנים האחרונות בארגונים כלכליים. הערכת מצב נעשית

ברמות שונות של ההיררכיה הצבאית או הכלכלית. תהליך החשיבה
פותח בהגדרת המטרות, ממשיך בניתוח "כוחותינו", קרי: ניתוח
היתרונות והחסרונות של הארגון הצבאי/כלכלי שעליו מופקד מי
שהוסמך להעריך את המצב; אחר-כך באה הערכת האויב, כשמדובר
בצבא; או הערכת המתחרים כשמדובר בכלכלה. ובהמשך מנתחים
את הזירה – שדה-הקרב או השווקים בהם נערכת המלחמה
הצבאית או הכלכלית.

כתוצאה מניתוח השלושה – "כוחותינו", אויבנו והזירה –
בהקשר למימוש המטרה למענה יוצאים לקרב, ניתן להציג ולבדוק
חלופות לתוכנית הקרב הצבאי או למאבקים הכלכליים להשגת
המטרה. לאחר ניתוח היתרונות והחסרונות של החלופות השונות,
נבחרת דרך הפעולה שהופכת לתוכנית המלחמה או לתוכנית
המאבק הכלכלי.

צה"ל מתורגל בטכניקה זו בכל רמותיו. כל דרג מתחיל את עבודת
המטה שלו מהגדרת המטרה או המשימה שהוטלה עליו בידי
הדרגים הממונים עליו. הדילמות הגדולות בתולדות מדינת ישראל

* לרגל צאתו לאור של המחקר במלואו, בהוצאת זמורה ביתן בתחילת
2005, נתבקשנו להוסיף פרק זה לספר.

תא"ל (מיל.) די"ר **גיורא פורמן**, חבר קיבוץ מעברות, הוא כלכלן, יו"ר
דירקטוריון חברת "מוצרי מעברות", לשעבר טייס קרב, מילא שורות
תפקידים בכירים בחיל-האוויר, ביניהם ראש מטה חיל-האוויר. פרש
מצה"ל לאחר ששימש כעוזר ראש אג"ם במטכ"ל. היה מזכיר הקיבוץ
הארצי וממייסדי המועצה לשלום וביטחון. מחבר הספר **א"א, היה או לא
היה**, ידיעות אחרונות, 2004.

מדינות ערב. היה מוסכם, גם במטכ"ל וגם בממשלה, שאין אפשרות לכבוש כיבוש צבאי את כל העולם הערבי או מעבר לו, העולם המוסלמי. לעומת זאת היה מוסכם שהצד השני די לו בניצחון אחד כדי שמדינת ישראל לא תהיה קיימת. ולכן בכל המלחמות בתולדות ישראל, המטרה היתה השגת הפסקת אש למספר שנים, עם התכונות לאפשרות שתפרוץ מלחמה נוספת. לכן רבים שאלו: הלנצח תאכל חרב?

לדעתי, דרושה היתה הגדרה נוספת להגדרת ההישרדות הזו, שנובעת מהאסימטריה. לא די בהגדרה של "הישרדות עד המלחמה הבאה". צריכה להיות אסטרטגיה שבה נוכל לעלות על תהליכים שאינם גלגל חוזר שכזה. ניסיונות כאלו החלו רק אחרי מלחמת ששת הימים. כל מי שיש לו תפקיד במערכת, הן המדינית והן הצבאית, והוא יודע שתהיה עוד מלחמה – עליו להגדיר מטרות מדויקות יותר לצורכי ההישרדות ולצורכי השגת הפסקת אש ארוכה יותר, כדי להביא את מנהיגי האויב למסקנה שלעולם לא ינצחו ושכדאי להם לבחור בדרך אחרת. האם המטרה היא רק לפגוע אנושות בצבא האויב, או לכבוש שטחים שיציקו לו עד שירצה למצוא דרכים חלופיות כדי להחזיר שטחים אלו לעצמו? אם שטחים, אז עולה גם השאלה מהם השטחים הרלוונטיים; אם פגיעה – אז האם להביא את האויב למצב כלכלי-בלתי-נסבל על-ידי פגיעה בתשתיותיו, או על-ידי מירוץ חימוש שלא יוכל לעמוד בו עד שהכלכלה שלו תקרוס תחתיה. יש אומרים שהמסטר הסובייטי הגיע לנקודת קריסה במירוץ עם המערב. במזרח התיכון קיימת אפשרות של קריסה בסוריה, שהוציאה משך שנים רבות מעל 25% מהתוצר שלה על חימוש, ואף שהיו לה נתונים בסיסיים מצוינים לפריחה כלכלית, הגיעה לפיגור כלכלי.

המדינות החזקות בעולם מילאו תפקיד משמעותי בהגדרת המגבלות במלחמות ישראל, בתקופה שהגבול הבין-גושי עבר במזרח התיכון וכל גוש תמך ב"צד שלו" בסכסוך המזרח-תיכוני. מצב זה השתנה כשנשארה מעצמה אחת – ארה"ב. היכולת להביא את אויבנו להשלמה עם קיומנו או להערכת חוסר-יכולתם להגיע לניצחון מוחלט עלינו, מושפעת גם היום מיחסה של המעצמה העולמית. אם נגדיר מטרות מלחמה שהמעצמה העולמית יכולה להזדהות עמן, גדלים הסיכויים שאויבנו יגיעו להערכת מצב כזו שתביאם לדרך שונה מהמלחמה.

ש. כיצד אתה מעריך את תפקידו של נשק גרעיני במסגרת הערכת המצב הלאומית?

ת. הגדרת מטרות מלחמה מוגבלת בגלל הדאגה הגרעינית, מלווה את הצדדים לסכסוך מאמצע מה שאני מכנה תקופת "מלחמת שבע השנים" – ממאי '67 עד מאי '74. מאמצע אותה תקופה הגבילו הצדדים את הגדרת מטרות מלחמתם בגלל הצל הגרעיני. המצרים העריכו שבידי ישראל יש נשק גרעיני, והישראלים העריכו שביריה"מ יכולה לספק את האיזון לכך לארצות ערב. בזמן "המלחמה הקרה" השתמרו הסכסוכים האזוריים או המקומיים. אחרי סיום העידן הדו-גושי בעולם, מתפרצים הסכסוכים המקומיים ויש אפשרות לסיימם.

בתחום הביטחון, שהוא גם תחום פוליטי, נוצרו בשל חוסר הגדרת מטרה ברורה מצד הממשלה, שהיא הדרג העליון. הממשלה היתה חייבת להגדיר את המטרות בכל אחת מהמלחמות. אך זה כמעט שלא קרה. הממשלה לא הגדירה את מטרות המלחמות, למעט הסכמה כללית לגבי מטרת-על, שהיא הישרדות המדינה.

ש. אילו מטרות-על צריכות היו להיות לדרג העליון המדיני?

ת. לא ידוע לי על שום ניסיון של הדרג המדיני להגדיר מטרות-על, לבד ממטרות ההישרדות. בשיחות שהיו לי עם מפקד חיל-האוויר לשעבר, מוטי הוד ז"ל, הבנתי שהוא שותף לדאגתי. הציפיות שלי, ואולי גם של אחרים בצה"ל, היו שהממשלה, הקבינט, או ראש הממשלה ושר הביטחון – יגדירו איך צריך לשאוף לסיים את המלחמות, שרובן נערכו בהרגשה של "זמן קצוב". איזה שטח רצוי לכבוש; מהי מידת הפגיעה הנדרשת בצבא האויב או בתשתיותיו; איזה מין מדינה תהיה ישראל אחרי כל אחת מהמלחמות; היכן רצוי יהיו גבולות שליטתנו בסיום כל אחת מהמלחמות – האם בגבול שממנו יהיה לנו נוח יותר להגן במידה ותפרוץ מלחמה חדשה, או האם להחזיק בשטחים שיגרמו לשליטי מדינת האויב לוותר על המלחמה ולהתחיל בתהליכי שלום כדי להחזיר לעצמם את השטח שכבשו. הדרג הצבאי לא קיבל מהדרג המדיני את מטרות-העל של המלחמה, בין שמדובר בראש הממשלה, בשר הביטחון, בקבינט או בממשלה כולה. כולם דנו, לאורך ההיסטוריה של מלחמות ישראל, בשאלות הקשורות למלחמה, ונתנו הוראות לצה"ל, אלא שתמיד היה זה בשאלה קונקרטיה מסוימת שנוצרה תוך כדי המלחמה, ולא במטרות-העל של המלחמה. כל הדוגמאות שאביא בפניך הן של שאלות קונקרטיות שהתעוררו במהלך המלחמה, וההחלטות לגביהן צריכות להיות לפי ראייה כוללת יותר, שעליה לא נערך דיון. כבר במלחמת העצמאות היו חברי הממשלה מעורבים בהתוויית מדיניות בשאלות קונקרטיות שנוצרו בעת המלחמה. כך, למשל, הם הגדירו את שאלת מרכזיות ירושלים לעומת צורכי חזיתות אחרות; או, האם לגייס מילואים או לא לגייס לפני יום הכיפורים '73; האם לפתוח במתקפה מקדימה או לא לפתוח בה במלחמת ששת הימים או במלחמת יום הכיפורים; ודוגמה נוספת: הדרג המדיני היה שותף להחלטות הצבאיות אם לחצות את התעלה או לא. אבל כל אלה היו אכן שאלות-משנה.

מטרת-על היא מדינת ישראל יהודית ודמוקרטית, צומחת, ומקדמת תהליכי הכרת אויביה בה, בקיומה ובשילובה באזור. השאלות המוצבות בדוגמאות, כמו לגבי חציית התעלה, קו סיום הלחימה וכו', היו צריכות לנבוע מהגדרת מטרה כוללת יותר, שכמעט ולא נעשתה על-ידי הדרג המדיני. מטרת-העל המוסכמת היתה, כאמור, הישרדות מדינת ישראל.

היה מוסכם שאין אפשרות לכבוש את כל העולם הערבי ושהצד השני די לו בניצחון אחד כדי שמדינת ישראל לא תהיה קיימת

ב בסיסו של הסכסוך המזרח-תיכוני יש אסימטריה בינינו לבין אויבינו, שפנים רבות לה. פן אחד הוא שמדינת ישראל לא יכולה להשיג ניצחון מוחלט שיכניע את כלל אויבינו –

חמישה גורמים מעניקים למדינה את עוצמתה: משאבי אנוש, שטח, טכנולוגיה, חוזק הכלכלה והסיטואציה הפוליטית

בשנות השישים המאוחרות ולאורך שנות השבעים אימצו רבים בצה"ל מודלים להערכת העוצמה בהשוואה למדינות שונות. ניתוח מודל מסוים מבטא את יכולת תרגום עוצמתה של מדינה לכוח צבאי שיכריע במלחמות. באותן שנים, דרך החשיבה במתכונת של מודל היתה נפוצה במכוני המחקר והאוניברסיטאות בצפון אמריקה. בעזרת דפוס חשיבה דומה ניסיתי בעבר לנתח מה מעניק למדינה את עוצמתה. בחרתי בחמישה גורמים: משאבי-אנוש, שטח, טכנולוגיה, חוזק הכלכלה והסיטואציה הפוליטית. כל אחד מחמישה גורמים אלה חייב, לדעתי, להיות במדינה כדי שתתקיים ושתהיה לה עוצמה. ללא שטח, ללא כלכלה, ללא אנשים וללא טכנולוגיה, אין מדינה ואין עוצמה.

ש. האם ישנה איזו מידה בסיסית הכרחית להימצאותם של גורמים אלו?

ת. אין מידה קבועה בסיסית, אלא דרוש שיהיה גורם של "יותר מאפס". המינימום שונה בהתאם לגורמים האחרים. הקשר ביניהם איננו רק בתחליפיות שמעבר לכמות מסוימת, אלא גם בקביעת אותה כמות בכל מקרה, בשונה מהמקרים האחרים. למשל, כלכלה חזקה יכולה להשלים חסרון בכוח-אדם או חסרון בשטח, באמצעות רכישת המערכות הצבאיות המשוכללות ביותר. טכנולוגיה מפותחת יכולה לפצות על חסרון בגורמים אחרים: תחנת התראה מוטסת יכולה לתת התראה טובה יותר מתחנה קרקעית, כי היא חודרת הרחק מעבר לשטח המדינה. כלכלה חזקה, למשל, יכולה להרשות לעצמה לקנות מכשולי גבול ומערכות צבאיות שיעניקו לה עוצמה שמפצה על חסרונה בכוח-אדם או בשטח.

בנוסף להכרח קיומם של כל חמשת הגורמים והיותם תחליפיים בטווח שמעבר לבסיס מסוים, חשוב להסביר שכאשר כל הגורמים במודל – כל המשתתפים – נמצאים ברמה מסוימת ואנו מגדילים רק אחד מהם, תרומתו לעוצמה תהיה חיובית עד גבול מסוים ואחר-כך שלילית, בדומה לתפוקה השולית הפוחתת של גורמי הייצור בכלכלה. גידולו של אחד מהגורמים מעבר למידה מסוימת יגרע מהעוצמה של אותה מדינה. אילו היינו כובשים את קהיר, למשל, במלחמת ששת הימים, העוצמה הכוללת שלנו במלחמות הבאות היתה קטנה יותר מזו שהשגנו כשנעצרנו על גדות התעלה. דוגמה נוספת: הטכנולוגיה החדשה ביותר או המשאבים הכלכליים האדירים של סעודיה, לא הוסיפו לה עוצמה צבאית מעבר לרמה מסוימת בגלל מגבלות כוח-אדם ואחרות. כך במלחמת עיראק-כוויית, סעודיה לא היוותה גורם צבאי שיכול היה לשמור על כוויית. דוגמה נוספת: אוכלוסיית הענק של מצרים בלי כלכלה חזקה, היא עול על ממשלת מצרים שאינו תורם לעוצמה הצבאית שלה.

חמישה גורמים אלה יכולים לתרום לעוצמה כשהם צומחים וגדלים בדרך מאוזנת ביניהם.

לסיכום הערותי עד כאן: נקודת המוצא היא הערכת המצב שבה המטרה היא קיום מדינת ישראל לאורך שנים, כמדינה יהודית

ודמוקרטית בצמיחה. אם זוהי הגדרת המטרה בהערכת המצב שעליה נסב הדיון, אזי המוכנות למלחמות לסוגיהן – הערכת יחסי הכוחות כך שלא נפסיד אם תהיינה מלחמות, מלווה בהסתברות גבוהה שכך יקרה.

גם תנאי הזירה העולמית נמצאים בתהליכי שינוי: יש היום מעצמת-על יחידה, יש תהליכי גלובליזציה כלכליים, יש אם כן מצב שבו בגלל הזירה העולמית, הסיכוי להשמידנו קטן בהרבה בהשוואה לעבר, כשפער העוצמה בינינו לבין אויבינו הולך וגדל לטובתנו. תהליכים אלה יביאו בהדרגה לידי השלמה עם קיומנו, ובסופו של דבר לשיתוף-פעולה בינינו לבין מי שהיו אויבינו. אם אכן כך הוא הדבר, אזי הוויכוח הוא על תנאי הזירה העולמית ועל העוצמות היחסיות שבין המסוכסכים. הדאגה של חלק ממה שנקרא הימין בישראל, היא שבגלל ניסיונות הידברות או תהליכי שלום, נפסיד במרכיבי העוצמה ובאסימטרייה הבסיסית ועל כן אויבינו יסתערו עלינו וישמידונו. הימין טוען שלנו אסור להפסיד אפילו פעם אחת, ואילו הם יכולים להרשות לעצמם להפסיד פעמים רבות.

הטיעון של מרכז אריאל מורכב משניים: פערי העוצמה והעוינות לישראל, עם המוטיבציה להשמידנו. כשמחברים את שניהם, זה מסוכן מבחינתנו. אני טוען שיש קשר בין השניים האלו ואי הצלחה של דורות להשמידנו כאשר הסיכוי לנצח אותנו הולך וקטן עם הזמן, לצד בעיות ענק במדינות הערביות, יכולים לשנות גם את מפת העוינות. למשל, במצרים בחצי השנה שאחרי הסכמי השלום עם סאדאת, השלטון והציבור הרחב פיתחו ציפיות וקיבלו אותנו בזרועות פתוחות. למשל, ערביי ארץ-ישראל בשמונת החודשים הראשונים אחרי '67 היו ממש בתחושה של שינוי ציפיות ולהיות ערבי-ישראלי היה כבוד בעולם הערבי. העוינות וההסתה משרתים מדיניות של מדינות ועמים, ובוודאי מושפעים מההסתכלים המצטברים אחרי התבוסות במלחמות. הצטברות תבוסות ואסונות יש לה שני כיווני השפעה פרדוקסליים: מצד אחד מסקנה של רבים שאי אפשר להכריע אותנו וצריך למצוא דרך להשלים עם קיומנו; מצד שני רגשות תסכול ויאוש שמזינים את מנגנוני ההסתה והשנאה. אין ספק שהתנהגותנו כחוקים משפיעה על עוצמתן של כל אחת ממגמות אלה. הפרדוקס הוא שגם המוטיבציה שלהם להשמידנו וגם גילויי רצון מצדם להשלים עם קיומנו ולקבל אותנו, מושפעים רבות מהתנהגותנו. הניתוח של מירוץ העוצמה הכוללת בין שני הצדדים הופך להיות החשוב ביותר. בטווח הארוך, של 5-10 שנים, ההשוואה בין המסוכסכים היא בסך כל העוצמה שמורכבת מחמשת המשתתפים שמניתי. הניסיון למדוד רק מרכיב אחד, כפי שעושה מרכז אריאל במידה רבה, וגם אותו באופן חלקי, כמותי-צבאי, הוא ניסיון מטעה.

מערכות השליטה, המודיעין והבקרה הם מרכיב מכריע הרבה יותר מאשר ספירת הטנקים והחיילים

התוצר הלאומי הישראלי זהה לזה של כל המדינות הערביות שהיו מעורבות במלחמות איתנו. תוצר זה, המופק על-ידי למעלה מ-110 מיליון תושבים במדינות הסובבות אותנו, מופק על-ידי 6 מיליון ישראלים. המרכיב הכלכלי בישראל מאפשר הקצאה של נתח מהתוצר להשקעות, כדי שהתוצר ימשיך לצמוח

הטכנולוגיות של היום. בתקופה שכִּלֵּי המלחמה היו צריכים לנוע למרחקים כדי לפגוש את האויב, לפגוע בו או להשמידו, היו מכשולים קרקעיים יכולים לחרוץ את גורל הלחימה. תעלת למנש בין אנגליה וצרפת במלחמת העולם השנייה, שטח הררי והמכשולים שהוקמו בקו מזיינו, הכריחו את הגרמנים לפלוש לצרפת דרך בלגיה ולא דרך קו מזיינו; תעלת סואץ במלחמותינו היתה מכשול קרקעי שחייב יחסי כוחות ועורמה צבאית מיוחדת בדרך למפגש עם האויב; ברמת-הגולן ההכרח שלנו לטפס בהר במלחמת ששת הימים בגלל פני השטח, יצר קשיים גדולים בדרך להשמדתו של האויב. בדרומה של רמת-הגולן ישנו נחל הרוקד, שמפריד בין סוריה לשטח שבידי ישראל. בשנות השבעים לא היתה כמעט אפשרות להעביר את כלי המלחמה מעל למכשול הזה, וצה"ל נדרש לתכנן את עקיפתו כדי להשמיד את האויב.

במלחמות המאה העשרים נדרשו יותר מפי עשרים פצצות ישנות לא מדויקות לכל מטרה כדי להשיג את מה שעושה היום פצצה מדויקת אחת

א ידוע לי על שום ניסיון של הדרג המדיני להגדיר מטרות-על, לבד ממטרת ההישרדות הטכנולוגיה של העשור האחרון היא הטכנולוגיה של הנשק המדויק שמשוגר מעבר לטווח של כלי המלחמה המוכרים מסוף המאה העשרים. במלחמת עיראק הנוכחית, יכול היה מפציץ B52 יחיד לשגר 32 פצצות שכל אחת כוונה למטרה שונה מהאחרת בשדה-תעופה עיראקי, וכל פצצה שנוטה על-ידי מערכת הלוויינים, השמידה את מטרותיה. במלחמות המאה העשרים נדרשו יותר מפי עשרים פצצות ישנות לכל מטרה כדי להשיג את מה שעושה פצצה אחת היום.

מגמה שנייה: נשק שמופעל משטח ישראל יכול להשמיד טנקים שחונים במחנות קטנה שעל יד דמשק, מבלי שיהיה צורך בנסיעת הטנקים הישראליים לפגישה עם האויב. ההכרעה במלחמות שלנו היתה על-ידי פגיעה קשה בצבאות האויב, קרי: השמדת מערכות הלחימה העיקריות שלו, מטוסים, טנקים, תותחים וסוללות טילים. הטכנולוגיות של היום מאפשרות פגיעה במערכות הלחימה של האויב והשמדתן מבלי שיהיה צורך להימצא בסביבתן על הקרקע. ולכן מרכיב השטח, הגם שנשאר חשוב לעוצמת המדינה, השתנה.

מרכיב העוצמה האחרון של מדינה הוא הסיטואציה המדינית: כיום, המעצמה היחידה החזקה בעולם קשורה לישראל ותורמת לביטחונה. זוהי פוליטת ביטוח שיכולה להשתנות, אבל אפשר לשער הסתברויות לתרחישים שונים של שינוי כזה, ולנתח אותם. התרחיש שבו חשיבות הסכסוך המזרח-תיכוני תקטן מבחינת ארה"ב בגלל התגבשות אירופה בצורה שונה מבעבר ובגלל השינויים שחלו בעולם שאיננו עוד דו-קוטבי, יכול להביא להטלת מגבלות על התמיכה בישראל ולמצום פעולתה. התרחיש הקיצוני, שבו המעצמה הופכת להיות התומכת הכלכלית-הטכנולוגית- צבאית של מדינות העימות נגד ישראל, הוא פחות אפשרי ופחות חד-משמעי בתקופתנו. שינוי אוריינטציה, הפניית עורף של ארה"ב לישראל, עלול להיות תהליך הדרגתי שמותיר זמן להתארגן. ההסתברות לכך בזמן הנראה לעין אינה גבוהה. אבל אם אני טועה בכך, הדרך להכנת ישראל למצב כזה היא בראש וראשונה חיזוק כלכלת ישראל. אם ארה"ב תפנה

ויאפשר גידול בתקציב הביטחון. בנוסף לכך תקציב הביטחון מקבל תמיכה גדולה מאוד מארה"ב. הסיוע האמריקאי המעוגן בהסכמים הוא 2.2 מיליארד דולר לשנה ישירות לביטחון – זה יותר מחמישית או כרבע מהתקציב שממשלת ישראל מקצה בתקציבה.

ש. מה חשיבותו של המרכיב הטכנולוגי?

ת. רוב הטכנולוגיות החדשות ביותר שיש היום מפותחות בארה"ב. ארה"ב שומרת על עליונות ולא מעבירה את הטכנולוגיות הצבאיות למדינות אחרות, ודאי לא למדינות העימות שלנו. בגלל רמת המחקר והפיתוח אנחנו יכולים, בעלויות גבוהות יותר מהאמריקאים, לייצר חלק מהטכנולוגיות. חלק אחר אין האמריקאים מוצאים סיבה הגיונית להסתיר מפנינו, אחרי שנוכחו לדעת שהשגנו את היכולת העצמית. לכן, המרכיב הטכנולוגי מעניק יתרון בעל חשיבות עליונה לעוצמה הצבאית של ישראל. מטוס F16 בישראל אינו דומה למטוס F16 מצרי בגלל מרכיבי אוויוניקה רבים בחזית הטכנולוגיה המותאמת לדרישותינו שפותחו בישראל, או שפותחו בארה"ב עבור ישראל. יתרה מזאת, המלחמה בימינו היא של מערכים שלמים ולא של מטוס, טנק או חייל בודד. מערכות השליטה, המודיעין והבקרה הן מרכיב מכריע הרבה יותר מאשר כמות הטנקים והחיילים. בתחומים אלה, המרכיב הטכנולוגי הישראלי הוא בעל יתרון.

היכולת הטכנולוגית או המדעית נמדדת גם במספר הפרסומים המדעיים בעולם. בכל מדינות העימות ביחד, הפרסומים המדעיים נמדדים במאות ספורות בלבד, לעומת עשרות אלפי פרסומים מדעיים של ישראל.

מרכיב האוכלוסייה נמדד לא רק במספר החיילים שניתן להעמיד, אלא גם במספר האקדמאים ומספר בוגרי בתי-הספר התיכוניים. מדינת ישראל בחרה היקף גיוס לצורכי לחימה שלא השתנה הרבה בשלושים השנים האחרונות, של כ-550-600 אלף חיילים, כולל מילואים. המרכיב האנושי לא הגביל עד כה את צה"ל בהחלטות על הפעלת מערכות הנשק שנדרשו בהערכת המצב הלאומית.

לעומת ישראל, אוכלוסיית ארצות העימות, המונה כמאה מיליון, מהווה ברובה נטל על המדינות והיא אינה יכולה להעמיד "נבחרות" שתוכלנה להפעיל מערכות נשק מסובכות בהיקפים שמשוגלת להן מדינת ישראל. מדינות אלה יכולות לגייס יותר חיילים מישראל, אך הן מתקשות מאוד להתמודד עם ישראל בגלל פערים ברמת החינוך וההשכלה ובגלל הנחיתות הכלכלית והטכנולוגית.

חשיבות אופיו של השטח, ובמידה מסוימת גם גודלו, השתנו לאור הטכנולוגיות של היום

מרכיב השטח של מדינת ישראל בהשוואה למיליוני הקילומטרים המרובעים של מדינות העימות, הוא הנושא המרכזי שעליו מתנהל הוויכוח בין השמאל לבין חברי מרכז אריאל. השטח כאחד המרכיבים של מודל העוצמה, אינו עומד בפני עצמו אלא בהקשר למרכיבים האחרים. גם אופיו של השטח – הררי, משופע בנהרות, מדברי, מיושב מאוד, עירוני – היה בעל חשיבות רבה במלחמות שנערכו בטכנולוגיות של המאות שעברו. חשיבות אופיו של השטח ובמידה מסוימת גם גודלו, השתנתה לאור

נמצאת זה כ-13 שנה ללא צמיחה כלכלית. ישראל, לעומת זאת, צמחה יפה. היא נעצרה במיתון הנוכחי הממושך שמקורו בשלוש סיבות שאותן אפשר לשנות: קריסת התהליך המדיני ופריצת מעשי איבה, תהליכי מיתון עולמיים שכיום כבר משתנים ונטועים תקוות אפילו בישראל, ומדיניות ממשלת ישראל בכלכלה, שגם אותה אפשר לשנות. תקציב הביטחון של ישראל בשנים שאחרי מלחמת יום הכיפורים הגיע ל-24% מהתוצר. מאז חלקו בתוצר יורד, והיום הוא מתחת ל-10%. בשנים האחרונות גם היקפו במונחים דולריים נמצא בירידה. לעומת ירידת תקציב הביטחון, עולים תקציבי העברות חד-צדדיות, שהן תקציבי רווחה. זה נובע משתי סיבות: האחת, הערכת מצב של ממשלות ישראל שסיכוי הביטחון נמוכים יותר, והשנייה: גידול בקיטוב החברתי (ממדי העוני). כל ארצות העימות ביחד מוציאות תקציב ביטחון דולרי בערך כפול משל ישראל, אבל יש לזכור שבעבר היו תקציבי הביטחון שלהן גדולים פי 4 מזה של ישראל.

יעקב חזן אמר שאם נוותר על השטחים שנה סכנה קיומית-ביטחונית למדינת ישראל, ואם נחזיק בהם, המדינה תקרוס מפני שתחדל להיות דמוקרטית ויהודית

ד כאן הערות הפתיחה. אנסה להגדיר את נושא הוויכוח כדי להשתמש בהערות אלה בניסיון להשיב לשאלות הוויכוח. יעקב חזן הגדיר את הנושא: "אוי לי מוצרי ואוי לי מיצרי". הוא התכוון לומר שאם נוותר על השטחים שנה אולי סכנה קיומית-ביטחונית למדינת ישראל, ואם נחזיק אותם, המדינה אולי תקרוס מפני שתחדל להיות דמוקרטית ויהודית. שמעתי אותו אומר זאת יותר מפעם אחת. אני מחויב לתת תשובה לשתי האפשרויות הרעות.

דברים אלה של חזן מבטאים את שני הצדדים בוויכוח. האחד, שעמו נמנה גם מרכז אריאל, מודאג מסכנת ההשמדה הפיזית של מדינת ישראל על-ידי מדינות העימות הערביות. מרכיב השטח חיוני, לפי בעלי דעה זו, להצלחה במלחמות אפשריות בין ישראל למדינות העימות. לכן, למען הביטחון, הם מוכנים לוותר על הדמוקרטיה ועל ערכי המוסר. ואילו הצד השני בוויכוח, השמאל, מודאג מאפשרות קריסת המדינה כדמוקרטיה ולכן גם כמדינה יהודית מפני שישראל מחזיקה בשטחים ככובש ושולטת באוכלוסייה לא-יהודית שגודלה משתווה לאוכלוסייה היהודית בישראל. הסכנה לדמוקרטיה אינה רק מפני שהיהודים יהיו בעתיד מיעוט בשטח שבין הירדן לים, אלא כבר במצב השורר בשנים האחרונות, שבו אוכלוסיות גדולות של פלשתינים חיות ללא זכויות דמוקרטיות, בהגבלת חופש ובפערים כלכליים. אני לא מוכן לפסול בצורה מוחלטת טיעונים של אף צד בוויכוח, כי חלק מההערכות הן איכותיות ולא כמותיות. והערכה איכותית יכולה לדבר על סיכון נמוך ולא על אי-סיכון בכלל. לכן "אוי לי מוצרי ואוי לי מיצרי", כשבין שתי התחזיות הרעות אני חייב לבחור באחת מבין השתיים, שהיא לדעתי בעלת סיכוי.

לנו עורף כאשר כלכלתנו חזקה וגדולה, נוכל לתת תשובות לשאלות הקיומיות שלנו ביתר קלות מאשר במקרה שבו כלכלתנו חלשה. כלכלה חלשה יכולה להיות תוצאה של תקציבי ביטחון גדולים מאוד. מי שרוצה להיות מוכן ליום כזה של הפניית עורף של ארה"ב, צריך לחזק את הכלכלה אפילו על חשבון תקציבי הביטחון של היום, שמאוזנים על-ידי תמיכת ארה"ב.

בכלל, שינויי מדיניות כיום הם תהליכיים יותר ופחות נקודות שבר. (ה-11 בספטמבר היה נקודת שבר שקשה לשער דומה לה בכיוון אנטי-ישראלי). בנוסף לכך, אין ספק שהיקפו של שינוי במדיניות ארה"ב מושפע מהחלטות ומהתנהגות של ממשלת ישראל. ההסתמכות של מדיניות ארה"ב על משטרים שאינם דמוקרטיים, מתוך שיקול של אינטרס כמו נפט או מאחזים בחלקי עולם, היא בעייתית מאוד בימינו, וכבר הניבה פירות באושים שהפוליטיקה האמריקאית למדה מהם לקחים. מדובר למשל בערב-הסעודית, עיראק ואיראן. הסכנה היותר מוחשית בתחום הפוליטי-הבינלאומי היא התגברות ההשפעה של מדינות האויב באירופה, בגלל ההגירה אליהן.

מי שמנסה לצייר את מצרים כבעלת יתרון על ישראל בגלל תקציבי ביטחון המתקרבים ל-20% מהתוצר, צריך להראות מה צפוי למצרים בעתיד הקרוב, עם מיליוני הפיות הרעבים

שיחה שנייה – 22.8.2004

מ אזן העוצמה של מדינה מוכיח עצמו בטווח הבינוני והארוך, אבל הוא יכול שלא להכריע בטווח הקצר. למשל, אין ספק שעוצמתה הכוללת של ארה"ב או זו של צרפת, גדולה עשרות מונים מזו של וייטנאם, שהיתה יכולה לנצח אותן בטווח הקצר. אך בטווח הארוך וייטנאם זקוקה כיום מאוד לרוחב לבן של ארה"ב וצרפת כדי להמשיך ולהתפתח. אני לא מכיר מדינה במאה העשרים שהקדישה 25% מהתוצר הלאומי שלה לצורכי צבא לאורך ימים. סוריה הצליחה לעשות זאת במשך כ-11 שנים רק בעזרת סבלנותו של הפטרון הסובייטי שסיפק ציוד לחימה זול והיה מוכן לוותר לסוריה על חובות כבדים. אבל למרות הפטרונות הסובייטיות, התפתחותה של סוריה ואפשרויות צמיחתה כלכלתה נגעו קשה, והן על סף פיגור. ארה"ב הקצתה למעלה מ-40% מהתוצר שלה במשך שנה אחת בלבד לצורכי מלחמה – בשנה האחרונה של מלחמת העולם השנייה. אבל תקציבי הביטחון שלה ירדו לשיעורים נמוכים מ-10% מהתוצר אחרי המלחמה. בזמן המלחמה הקרה הקצתה ארה"ב כ-7.5% מהתוצר הלאומי שלה לצורכי ביטחון. הצמיחה הכלכלית של ארה"ב היא שהכריעה בטווח הארוך את מאזן העוצמה בינה לבין בריה"מ. מי שמנסה לצייר את מצרים כבעלת יתרון על ישראל בגלל תקציבי ביטחון המתקרבים ל-20% מהתוצר (ממוצע העשור הוא קצת פחות מזה לפי פרסומי האו"ם שגם אליהם כדאי להתייחס בעירובן מוגבל), צריך להראות מה צפוי למצרים בעתיד הקרוב, עם מיליוני הפיות הרעבים. ומצרים, כידוע,

בספירת מערכות הנשק המדויק שלא היה קיים במלחמות הקודמות, יש לישראל יתרון כמותי גדול מאוד

ש

ני הצדדים בוויכוח דנים מצד אחד בהערכת סיכונים צבאית ומצד שני במשמעות ההתליכים הדמוגרפיים. חברי מרכז אריאל טוענים ליחסי-כוחות צבאיים שיש בהם סכנה קיומית לישראל. בהשוואת יחסי-הכוחות, מרכז אריאל סופר חיילים ומערכות נשק עיקריות בשני הצדדים בסגנון מכוני המחקר הצבאיים. כך, למשל, משווים את מספר מטוסי הקרב שיש לישראל עם מספרם במצרים, ירדן, סוריה ואולי סעודיה. נזכור את שתי המלחמות הגדולות שהיו לנו, ששת הימים ויום הכיפורים. למדינת ישראל היו לפני פרוץ מלחמת ששת הימים 198 מטוסי קרב, ואילו למצרים, ירדן, סוריה ועיראק היו 571 מטוסי קרב. יחס של 1:3. בתחילת מלחמת יום הכיפורים היו לישראל כ-390 מטוסי קרב, ולמצרים וסוריה, כולל העברת מטוסים מעיראק ומלוב, היו 720 – יחס של 1:2. כיום, היחס המספרי של מטוסי קרב הוא 1:2.2, אבל יחס מספרי זה אין כמעט משמעות – יש משמעות רק ליחס המספרי בין המטוסים המתקדמים ביותר. כמות המטוסים מהרמה המתקדמת ביותר היא הקובעת את תוצאות הקרב בזירה האווירית, ולא דווקא סך כל המטוסים. היחס בכמות המטוסים המתקדמים הוא 1:1.3, אבל המרכיב של מערכות הנשק ומערכות הבקרה וצוותי האוויר, מעניק לצד הישראלי יתרונות בסדר-גודל שלא היו מעולם בינה לבין יריבותיה. בספירת מערכות הנשק המדויק שלא היה קיים במלחמות הקודמות, יש לישראל יתרון כמותי גדול מאוד. בספירת טנקים, נשארו היחסים המספריים כפי שהיו ב-30 השנים האחרונות. אבל הסדי"כ האיכותי השתפר לטובת ישראל, וכאשר מדובר על נשק מדויק מלווה במערכות מודיעין כגון רשת מזלטיים לגילוי טנקים, יתרונה של ישראל הוא הגדול ביותר בתולדותיה. בארטילריה, ישראל היתה נחותה מאוד במלחמת יום הכיפורים ושיפרה במעט את יחסי הכוחות לאחר מכן. מאז, היחסים המספריים לא השתנו מהותית, אך מערכות העזר, הבקרה והדיוק השתפרו בישראל הרבה יותר מאשר בארצות האויב.

מערכות הטילים נגד מטוסים מתוצרת סובייטית שהיו במצרים, בסוריה ובעיראק – התיישנו, והפרמטרים האלקטרוניים והמבצעיים שלהם מוכרים היטב בישראל ובמערב. במצרים, ירדן וסעודיה יש היום גם טילים אמריקאיים שגם הם מוכרים בישראל. בעיות ההתמודדות של חיל-האוויר הישראלי עם טילי קרקע-אוויר שונות היום מאלה שהיו בשנת '73, ומערכות המודיעין והנשק המדויק ממרחקים נותנות תשובות טובות בהרבה מאלה שהיו בעבר. עיראק ירדה מהמפה של אויבנו לתקופה ארוכה. מדינות האויב הפוטנציאליות, שחלקן מצויות בהסכמי שלום איתנו, מעריכות את המצב כך שסיכוייהן להכרעת מדינת ישראל בתקופה הנראית לעין הם אפסיים. הערכה זו שלהן היא הסיבה העיקרית להתמקדות בשני סוגי הנשק המקובלים בעולם כ"נשקם של החלשים": טילי קרקע-קרקע ופעולות טרור. מכאן שמדינות אלה הגיעו למסקנה דומה לזו שהגיעו אליה אנשי השמאל הישראלי – שבשנים הקרובות אין סכנה קיומית למדינת ישראל מתקיפה בסגנון המלחמות שהכרנו.

מערכת הביטחון הישראלית עוסקת בשנים האחרונות הרבה מאוד במציאת התשובות והפתרונות לסכנת הטק"ק. מספר טילי הקרקע-קרקע במצרים לא השתנה, וכמעט שאיננו רלוונטי בגלל הסכמי השלום והתלות בארה"ב. לירדן אין טילי קרקע-קרקע, ולסעודיה כנראה יש טילים ללא סיכוי שיימצא לה נשק כימי או ביולוגי. נוקם של טילים כאלה עם ראש פצצה רגילה ורמת דיוק נמוכה הוא קטן, והסיכוי שיופעלו נגדנו כמעט אפסי, בגלל אופי קשריה של סעודיה עם ארה"ב. עיראק, שהיו לה טילים כאלה, אינה רלוונטית היום. אם כך, נושא הטילים מתייחס לסוריה. שאלה נפרדת היא בהערכת הסיכון של המעגל השני: איראן. גם אם צבא קוונונציונלי איראני עשוי להצטרף לסוריה לחימה נגד ישראל, הסיכון לישראל קטן בזכות עליונותה במערכות נשק מדויק ובגלל המרחק. הדילמה היא באפשרות של מאזן נשק גרעיני בין ישראל לבין איראן. הדילמה מתחלקת לשני גורמים: יחסה של ארה"ב ויכולת "המכה השנייה" של ישראל. אך לשאלה זו אין קשר להערכת תרומת השטחים לביטחון ישראל. סוריה אספה מאות טילים לטווח בינוני, מסוג סקאד או פרוג שידענו במלחמת יום הכיפורים, או גירסאות חדישות יותר שלהם מפותח בצפון-קוריהא. טילים אלה הם ברמת דיוק נמוכה, אך סיכונם הוא למרכזי אוכלוסייה גדולים, אם יותאמו לנשק כימי וביולוגי. המוכנות של ישראל לנוכח הסיכון הזה היא ביכולת גילוי המשגרים ותקיפתם על הקרקע (מספר המשגרים הוא עשרות ולא מאות), ביכולת תקיפת המערך הלוגיסטי של הטילים, בירוט הטילים באוויר על-ידי סוללות החץ, וכן בהתגוננות אזרחית במערך אבי"כ. מעבר לכך ישנה ההרתעה הישראלית שמומשה במלחמות העבר. שליטי סוריה יודעים שהתגובה למתקפת טק"ק תהיה הרס כל תשתיות הכלכלה ובסיסי השלטון הסוריים, ולגיטימציה לשימוש באמצעים דומים מצד ישראל. אבל הסטטוס של השטחים שעליהם הוויכוח, לא משתנה מבחינת ביטחון מדינת ישראל בגלל איום הטק"ק. בין שתהיה שכם במדינה פלשתינית או בין שתישאר בשטח כיבוש ישראלי, זה לא ישנה דבר לגבי הפתרונות הנדרשים לבעיית טילי קרקע-קרקע.

הפתרון לבעיית הטרור הפלשתיני הוא ביכולת לקיים שתי הפרדות: הפרדה בין הטרוריסטים לבין המטרות שהם רוצים לפגוע בהן, והפרדה ביניהם לבין האוכלוסייה הפלשתינית

הטרור הפוגע במדינת ישראל הוא משני מעגלים. הראשון – המעגל הפלשתיני, כלומר: אותם אנשים שנלחמים נגדנו על אותו חבל ארץ. המעגל השני הוא כלל-ערבי איסלאמי-פונדמנטליסטי. אנחנו נמצאים בצומת שבין שתי ציוויליזציות מתנגשות, אם נקבל את עמדתו של סמואל הנטינגטון. מכיוון ששני המעגלים מתגברים ומזינים זה את זה, הבעיה שלנו קשה יותר. התארגנות עולמית במאבק נגד הטרור תסייע גם למלחמתה של ישראל, כפי שלפני מאות שנים שיתפו מדינות העולם פעולה ביניהן להדברת השוד הימי. אך כפי שאין בעתיד הנראה לעין ממשלה עולמית בנושאים הכלכליים, כזו שהיתה פותרת חלק מהבעיות הקשות של הכלכלה, כך גם התארגנות נגד טרור צפויה להישאר בעיה של כל אחת מהמדינות בפני עצמה.

עם פלשתיני קיים היום מפני שיש מספיק אנשים שרוצים להגדיר את עצמם כבני העם הזה, ואי-הסכמה להגדרה הזאת פועלת כחרב פיפיות לגבי שאלת הלגיטימציה של התנועה הציונית

כאן אנחנו מגיעים לאחד מסלעי המחלוקת: קיומו של עם פלשתיני. האסימטרייה הבסיסית בסכסוך המזרח-תיכוני יש לה פנים שונות, וביניהן גם הגדרת המטרות של שני העמים. לפי השקפתי, עם פלשתיני קיים היום מפני שיש מספיק אנשים שרוצים להגדיר את עצמם כבני העם הזה, ואי-הסכמה להגדרה הזאת פועלת כחרב פיפיות לגבי שאלת הלגיטימציה של התנועה הציונית. אם הגדרת השתייכות לעם איננה בידי הרוצים להשתייך אליו, אי אפשר להשאיר את הקושי בהגדרה רק למקרה הפלשתיני, כי יימצאו מספיק אנשים בעולם שיקפצו מיד ויגידו שאותו דין חל גם על המקרה הציוני. האסימטרייה מתבטאת בצורך של הישראלים, שהוא מטרה עליונה, להתקיים בביטחון בארץ-ישראל כמדינה וכפרטים. מנגד, מטרת הפלשתינים היא להשיג ריבונות. השוני בין שתי הגדרות-המטרה של שני הצדדים לסכסוך בארץ-ישראל, הוא שמאפשר גם את הפתרון. אפשר למצוא פתרון שיתן ריבונות לפלשתינים וגם ביטחון מלא לישראלים. אילו כל צד היה רוצה ביטחון מלא, לא היה אפשרי פתרון. ביטחון זה אפשרות להגן על עצמך ולנצח בכל סכסוך עם השכן. אם נותנים לאחד יתרון, השני מרגיש מאוים ושרוי בסכנה, ולהפך. רוב הפלשתינים ומנהיגותם השלימו עם האפשרות שיוכלו לקבל ריבונות בחלק מארץ-ישראל, בלי שיינתן להם כוח שיאיים אפילו על הרגשת הביטחון של אזרחי ישראל. אין זה אומר שפתרון זה כבר קיים, כי עדיין יש פערים בין שני הצדדים לגבי גודל הריבונות שניתנת להם, גיאוגרפית ותפקודית.

שיחה שלישית – 26.8.2004

לאחר ניתוח טיעוני הביטחון של הצד האחד, אנו נדרשים לבדיקת הטיעון הדמוגרפי והקשרו לדמוקרטיה ולערכי מוסר. השמאל טוען שהדמוקרטיה וערכי המוסר מאוימים עקב התהליכים הדמוגרפיים הגורמים לכך שהאוכלוסייה היהודית הופכת למיעוט בחבלי ארץ-ישראל השייכים למדינת ישראל והמוחזקים על-ידה. הדילמה, לדעתם, הנובעת מתהליכים דמוגרפיים אלה, היא בין היות המדינה "יהודית" לבין היותה "דמוקרטית". אלא שלאותה דילמה, הנוגעת לערכי מוסר בסיסיים, יש פנים אחרות. הטיעון האומר שבשנה מסוימת בעתיד היהודים יהיו מיעוט, אינו רלוונטי מבחינתי, כי בשטחים שנכבשו בשנת 67' מדינת ישראל לא יכולה לאפשר דמוקרטיה כבר היום, והיא מוותרת על ערכי מוסר בסיסיים הקשורים לכבוד האדם וחירותו. לכן הגדרת השאלה כבעיה דמוגרפית היא כבר היום בעיית הדמוקרטיה וערכי המוסר. הפתרון העיקרי שהשמאל מציע הוא הקמת מדינה פלשתינית לצד מדינת ישראל, כך שבמדינת ישראל ישאר מיעוט שאינו עולה על 20% של ערבים.

הפתרון למעגל השני של הטרור לא תלוי במדינת ישראל, אבל נסיבות השנים האחרונות הביאו לצבירת ניסיון והיערכות במדינת ישראל ברמה גבוהה יותר מאשר ברוב מדינת העולם. דווקא מעגל הטרור העולמי מתגבר את תמיכת ארה"ב בישראל.

הפתרון לבעיית הטרור הפלשתיני הוא ביכולת לערוך ולקיים שתי הפרדות: הפרדה בין הטרוריסטים לבין המטרות שהם רוצים לפגוע בהן, והפרדה ביניהם לבין האוכלוסייה הפלשתינית. ההפרדה הראשונה יכולה להתבצע באופן חלקי על-ידי בניית גדר בין מדינת ישראל לבין השטחים וריכוז רוב היהודים שמשמשים מטרות לטרור, בצד המוגן של הגדר.

לפי חשבוני, מהפחתת 105 טנקים מסד"כ צה"ל ובמקומם בניית מפעלי תעשייה בשטחים, היו מתקבלים כ-40.000 מקומות עבודה, לפחות, ובסך-הכל יותר ביטחון לישראל

ההפרדה השנייה בין הטרוריסטים לבין האוכלוסייה הפלשתינית דרושה משום שהטרוריסטים לוחמים, לפי אמונתם, למען האוכלוסייה הפלשתינית. אם ייווצר מצב שהאוכלוסייה תראה בהם מחבלים בסיכוייה ופוגעים בה, פעילותם תצומצם מאוד.

ש. איך יוצרים את ההפרדה בין הטרוריסטים לבין אוכלוסייתם?

ת. ההפרדה בין הטרוריסטים לבין האוכלוסייה אפשרית בשתי דרכים. הראשונה היא להציב אופק מדיני-חברתי-כלכלי לפלשתינים, שהטרור עלול לפגוע בו ויהיה להם כדאי להקיא אותו מתוכם. חשוב להדגיש את הדרך שבעבר כיניתי "תיעוש השטחים": פיתוח תעשייה בענפים שבהם יש יתרון כלכלי יחסי לאוכלוסייה הפלשתינית. חברה תעשייתית היא חברה דמוקרטית יותר מהחברה המסורתית, היא חברה משכילה יותר ובעלת תלות קטנה יותר בבעלות על הקרקעות. בחברה כזו גם שיעור הריבוי הטבעי קטן, לכן תהיה לה יכולת התפשרות בנושא הקרקעי. תיעוש הוא הכיוון הכלכלי היחיד שיאפשר גידול בתוצר הפלשתיני וצבירת נכסים שפעולות אלימות מסכנות אותם. כשיצחק רבין היה שר הביטחון בממשלת הליכוד הלאומי של יצחק שמיר, הצעתי לו, בשיחה על תקציב הביטחון, להמיר רכש של חטיבת טנקים משוכללים (מרכבה) בבניית מפעלים, שרובם בתחום הטקסטיל, שאז נראה רלוונטי. לפי חשבוני, מהפחתת 105 טנקים מסד"כ צה"ל ובמקומם בניית מפעלי תעשייה, היו מתקבלים כ-40.000 מקומות עבודה, לפחות, ובסך-הכל יותר ביטחון לישראל (תקציב של כ-350 מיליון דולר). זה היה לפני האינתיפאדה הראשונה ב-1987. בינתיים גם ועדות שונות שהשתתפו בהן כלכלנים בעלי-שם, שהמלצותיהן מופיעות בקובץ שהוצא לאחרונה על-ידי מכון פרס לשלום (היחסים הכלכליים העתידיים בין ישראל לפלסטין, יוני 2004), אומרות שפעילות השקעות כזו תעביר את הפלשתינים מכלכלת תלות (יצוא עובדים) לכלכלה של יצוא סחורות.

התאפשרה רק בצלה של ארה"ב, בסרביה או בעיראק. אנחנו לא שוטרי העולם, אלא כאלה שרוצים להמשיך לחיות עם שכנינו. מעטים היהודים שישלימו עם טרנספר של פלשתינים בנימוק שהיו תוקפנים ב-1948 או ב-1967. וגם אילו היה בעם היהודי רוב לקבלת הטרנספר לשם ענישת התוקפן, הרי שכבר לא היה זה אותו העם שאנו גאים להשתייך אליו, שמשך אלפי שנים היה הצד החלש ורודפיו השתמשו נגדו בטיעונים דומים.

הפתרון החמישי הוא פשרות עם ערכי הדמוקרטיה, כגון: אוכלוסייה שנמצאת בשטח ריבוני או שטח כיבוש ישראלי תקבל זכויות פוליטיות בירדן, או רעיון הקנטונים הפלשתיניים תושביהם יחושבו, על-ידי "תרגילים", בערכים נמוכים יותר בתהליך הדמוקרטי, כך שנבחרו אותם קנטונים לכנסת הישראלית ידרשו למספר בוחרים גדול בהרבה מזה שיידרש מתושבי מדינת ישראל – כמו במשטרים של בחירות אזוריות שבהם הפרופורציות של מספרי הבוחרים אינן זהות למספרי הבוחרים באזורים אחרים. בין המתנחלים יש המציעים שקנטונים כאלה יישארו ישראליים אך לאוכלוסייה תינתן זכות הצבעה בירדן.

הקיצוניים בטועני הימין מוכנים לוותר בכלל על דמוקרטיה כדי שתהיה מדינה יהודית. יש דרגות שונות לתשובה הלא-דמוקרטית לבעיה הדמוגרפית. אך נראה שהם טוענים כי מדינה יהודית עדיפה על דמוקרטיה. הרי במדינת ישראל כבר העדיפו במספר חוקים, כמו חוק השבות, את היהדות על הדמוקרטיה. מבלי להיכנס לסוגיות ולבעיות של הגדרת מדינה כיהודית וגם כדמוקרטית, יש שורה של נושאים שבהם הפרופורציות והניסוחים הם היוצרים את ההבדל בין הפתרונות האופטימליים לפתרונות האחרים. אני לא מכיר משטר דמוקרטי מוחלט. הדמוקרטיה מותאמת למגבלות שונות במדינות שונות. בארגונים גדולים כמו מדינה, אפשרית רק דמוקרטיה עקיפה. בדמוקרטיה עקיפה הציבור נשאל לדעתו רק מדי מספר שנים, בהכללות רבות ולא בכל פרט ופרט שאולי יש לציבור זה או אחר עניין ודעה בו. בהרבה מדינות יש כללים וחוקים שנוגעים לאוכלוסיות שונות, בצורות שונות. לכן יש כללים וחוקים שאפשר להוכיח שאינם שווים לכלל האוכלוסייה, כמו חוק השבות, ואולי אינם דמוקרטיים, במדינה שמרבית התהליכים האחרים בה נעשים בדרכים דמוקרטיות. הרוב המוחלט של תושבי ישראל היהודים מוכן לקבל מגבלות מסוימות שהתהליך הציוני חייב, בהערכה שפגיעתם בבסיס הדמוקרטי שולית, אך אינו מסכים ל"פתרונות" הנוגדים את מהותה של הדמוקרטיה.

יש במזרח-התיכון פוטנציאל לסכסוכים ומשברים הרבה מעבר לשאלת קיומה של ישראל

ע לו בוויכוח גם מספר שאלות לגבי תהליכים צפויים במזרח התיכון וביחס של ארה"ב או אירופה אל המזרח התיכון. בהקשר לדיונוני אני מבקש להעיר שתי הערות. יש במזרח התיכון פוטנציאל לסכסוכים ומשברים הרבה מעבר לשאלת קיומה של ישראל. שלושה נושאים עלולים לגרום לכך. הראשון: חלוקת העושר בין המדינות השונות ובתוך מדינות מסוימות. הפערים העצומים בין עשרות אלפי דולרים לנפש מהתוצר הלאומי בנסיכויות המפרץ בסעודיה, לבין 800 דולר לנפש במצרים.

נגד התהליכים הדמוגרפיים מעלים אנשי הימין שורה של "פתרונות". תהליכי גידול האוכלוסיות ניתנים לשינוי, הם אומרים. הוכח בעבר, לטענתם, שעל-ידי עלייה רבתי של יהודים לישראל אפשר לאזן את הגידול הטבעי המוגבר של הערבים. גם אני הייתי לפני 25 שנים שותף לטוענים אלה. אבל המציאות של העם היהודי בעולם השתנתה, הפוטנציאל הגדול מבריה"מ לשעבר מומש, הפוטנציאל מהעולם המערבי הוא קטן מאוד והחזקת השטחים הכבושים ופגיעתה בכלכלה ובדמוקרטיה הישראלית מקטינים את הפוטנציאל הזה.

ש. מה על עליית יהודי צרפת?

ת. צרפת היא אחד משלושת ריכוזי יהודים הנמצאים כמותית במרחק רב אחרי ארה"ב. פוטנציאל עלייה מצרפת, שאינו נראה ריאלי, אפילו אם יגיע ל-20 עד 30 אלף יהודים, לא ישנה מהותית את התהליך הדמוגרפי. אם תגבר האנטישמיות, יעברו יהודי צרפת לאמריקה, כפי שקרה בארגנטינה ובארצות מערב מפותחות אחרות. פתרון שני, שגם לו הייתי שותף לפני שנים רבות והיום טוען אותו ד"ר עוזי ארד מהמרכז הבינתחומי בהרצליה, הוא שריבוי טבעי מהגדולים בעולם מביא לעוני וחולשה. עוזי ארד טוען שחולשת העוני תגרום לזה שהריבוי הטבעי יקטן בעתיד, כלומר: שעצם העוני יגרום לירידה בריבוי הטבעי. אלא שבארצות ערב האחרות ובארצות כמו הודו, למשל, הוכח שזה לא קורה.

איחרנו את המועד. כי לא חוללנו בעבר תהליך תיעוש, והיום אם אפילו נתחיל בו, עד שיקטן הריבוי הטבעי אין ספק שיהיה רוב ערבי בארץ-ישראל

פ תרון שלישי שאני מציע הוא שניתן לשנות את הריבוי הטבעי של הפלשתינים על-ידי פיתוח כלכלי ותיעוש. אני מאמין גדול בפתרון זה, אבל ללא ספק איחרנו את המועד. כי לא חוללנו בעבר תהליך תיעוש, והיום אם אפילו נתחיל בו, עד שיקטן הריבוי הטבעי אין ספק שיהיה רוב ערבי בארץ-ישראל. אבל לגבי האוכלוסייה הערבית במדינת ישראל, לא איחרנו שום רכבת: הקטנת שיעור הריבוי הטבעי כבר קיימת בחלקים של האוכלוסייה הערבית בישראל. היא לא קיימת בחלקי אוכלוסייה אחרים כמו הבדווים בדרום. בקרב הבדווים בנגב הריבוי הטבעי הוא הגבוה בעולם, 6.6%. אוכלוסייה זו זקוקה לפיתוח ותיעוש מוגברים יותר ממה שעשינו עד כה. המסקנה היא שהפתרון של שתי מדינות לשני עמים הוא תשובה אפשרית לבעיה הדמוגרפית.

פתרון רביעי הוא האפשרות של טרנספר אוכלוסיות, כפי שמצהיר הימין הקיצוני. יש המסתמכים בטיעוניהם לפתרונות כאלה על תקדימים של סוף מלחמת העולם השנייה. לגבי רוב היהודים בישראל ובעולם, פתרון זה פסול ממהותו. הסיכוי שהקהילה הבינלאומית של ימינו תקבל אותו שואף לאפס, וגם אם ננסה לטעון שאפשר להתקיים במצב של עוינות מצד הקהילה הבינלאומית, מדינת ישראל תקרוס מפני שהעם היהודי לא יקבל פתרון כזה. לדיון על טרנספר מצרפים אנשי הימין את הטיעון בדבר הלגיטימיות של ענישת התוקפן, המקובלת במאה העשרים. לגייטימציה כזו היתה לחזקים נגד המפסידים במלחמות. היא

אבל גם להסיתו לקרן זווית כבעל חשיבות קטנה לעומת הבעיות הגדולות באמת בעתיד.

אם יקרו הסכמי שלום שבהם ישראל ויתרה על רמת-הגולן אפשר יהיה להכריע צבא סורי במאמצים פחותים מאלו שנדרשו בעבר

שאלת רמת-הגולן שלושה היבטים: עלות, שטחי אימונים לצבא, הסיכון הביטחוני. רמת-הגולן תידרש כנראה לדיון אם וכאשר תהיה אפשרות להסכם בין ישראל לסוריה. הנושא המרכזי חייב להיות סביב רמת הסיכון הביטחוני שמדינת ישראל נוטלת על עצמה בעקבות הויתור. הסיכון שבויתור על רמת-הגולן הוא בתחום ההתראה ובתחום אפשרויות ומחיר הכרעת הצבא הסורי, אם ניגדר למלחמה נוספת בלי רמת-הגולן. התשובה לשאלת ההתראה היא גם במימד הטכנולוגי – באמצעות לוויינים, מטוסים, בלונים וטכנולוגיות קרקעיות חדשות, וגם באמצעות הסדרי הסכם השלום שייחתמו בתמורה על הויתור על רמת-הגולן. הפתרונות הטכנולוגיים כיום אינם בפסגות התלים או החרמון. הפתרונות הטכנולוגיים מכסים תחומים ושטחים רחבים לאין ערוך מאלה של התחנות הקרקעיות הישנות. מערכת הביטחון הישראלית עוברת, בתהליך ארוך-טווח, לניצול הפתרונות הטכנולוגיים החדשים עוד לפני הוויכוח הפוליטי על רמת-הגולן, ובלי קשר אליו. מדינת ישראל כבר מצויה בתהליך תשלום ארוך-טווח של מחיר עלות הפתרונות הטכנולוגיים, בין שיהיה שלום ובין שלא. מטוס אייווקס אמריקאי מקורי שונה במהותו מצורכי ההתראה שלנו. לכן הטכנולוגיות ממילא מתפתחות בישראל בדרך ספציפית לצרכינו. והשאלה איפה לייצר את מכשירי ההתראה ואיפה להתקנים, היא שאלה כלכלית ותקציבית בהקשר להסכמים שונים עם האמריקאים. ואם בעתיד האמריקאים לא ירצו, או יפנו לישראל עורף, מדינת ישראל תתקין אותם בכוחותיה. ההתראה מתוקף הסכמי שלום קשורה לנוכחות ישראלית או ידידותית בסוריה, ובמגבלות פירוז והתנהגות של סוריה שיוטלו עליה בהסכם. בהסכמי שלום שלנו עם מדינות שכנות, כבר הוסכם על אזורים מפורזים כמו הגבלת הימצאות צבא מצרי בסיני. גם בהצעות שהיו בעבר לגבי הגזרה הסורית דובר על אזורים מפורזים שנותנים מרחב התראה בין המדינות.

נוכחות מסוג אחד היא של אמצעים/אנשים שייקבעו בהסכם – בעלי תפקיד התראתי, ונוכחות מסוג שני – כלכלית-מסחרית. נוכחות "ידידותית" היא של גורמים בינלאומיים או של כוחות או"ם, (מאלה אין לי ציפיות גבוהות, לפי ניסיון העבר). שאלה דומה נוצרה לגבי נוכחות תחנות ישראליות בשומרון ובחרמון. כשבנינו אמצעים אלה נערכו דיונים על אפשרויות השמדתם הפיזית מהאוויר בשלב הראשון של פתיחת מלחמה על-ידי האויב. לפני יותר מעשרים שנה, כשהתחילו לבנות את התחנות האלה, הגענו למסקנה, במערכת הביטחון הישראלית, שיש צורך בהשלמת אמצעי התראה מוטסים. תחנת התראה מוטסת יש לה שרידות ועמידות שיכולה להיות גדולה יותר מתחנה קרקעית שהאויב מכיר את מיקומה משנים.

חשיבות רמת-הגולן להכרעה במלחמה היתה מוגבלת כבר בעבר,

ההבדלים האלה הם פוטנציאל להתפתחות סכסוכים בין מדינות אלה. פערי חלוקת העושר בתוך האוכלוסייה בכל אחת מהמדינות, גם הם עלולים לגרום זעזועים ומהפכות. המהפכה המצרית או הקמת הבעת' או המהפכה של קאסם בעיראק, היו בהן סממני מהפכה על רקע פערי העושר, למרות שאלה לא היו הנושאים המרכזיים. אין לי ספק שהיום זה עולם אחר, משום שכולם יכולים "לראות את הקולות ולשמוע את המראות". אני לא יכול לשייך את אי-היציבות הפוליטית בסוריה ובעיראק באופן ישיר לגורם הפערים הכלכליים, אבל ניתן לשייך את המהפכה האיראנית או את מלחמת איראן-עיראק, או את כיבוש כוויית על-ידי סדאם חוסיין, לגורם הפערים בתחום חלוקת העושר. פערי עושר לא רק יוצרים מתיחות בין בעלי העושר לאלה החסרים אותו, אלא גם יוצרים מוטיבציה לחלוקה אחרת בין בעלי העושר. מי שחי בתוך מדינתו בפערי עושר גדולים, יכול להיגרר ביתר קלות למלחמה על הגדלתו, או לחמוד את ריכוז העושר במדינה שכנה. מקורו של העושר המזרח-תיכוני היה בעיקרו בשדות הנפט, ולא נבע מהתפתחות כלכלית או תעשייתית. לכן אי-חלוקתו בין המדינות השונות יכולה למשוך את המדינות הגדולות והעניות, כמו מצרים למשל, לדרישות חלוקה אחרת.

מקור אפשרי שני לסכסוך הוא חלוקת המים. המזרח התיכון הוא על גבול רצועת המדבריות, וצריכת המים גדלה במהירות עם גידול האוכלוסייה והעלייה ברמת-החיים של מדינות הנפט. אלא שהמקורות הטבעיים של המים קבועים זה אלפי שנים. הסכסוך על חלוקתם מתגבר כבר היום בין המדינות. הדוגמאות בעשורים האחרונים הם על חלוקת המים בין תורכיה, סוריה ועיראק. ממוצע שנתי של תפוקת מים מנהר הפרת הוא 34 מיליארד קוב. צריכת המים של עיראק, סוריה ותורכיה מהפרת עולה פי 1.5 מתפוקת המים. גם הנילוס, בארצות בהן הוא עובר, חייב לספק מים לאוכלוסייה שגדלה פי 2.5 בשנים האחרונות, ותצרוכת המים שלה עלתה פי 6. כבר היו מתיחות בין סודן למצרים, והיום הסיכוי להן גדול יותר. חסרון המים ביחס לצרכים המתפתחים מוכר גם בירדן, ישראל וסעודיה.

מקור אפשרי שלישי לסכסוך בלתי-תלוי בישראל, מתייחס ליכולת ההשתלבות של מדינות ערביות מוסלמיות בתהליך הגלובליזציה, התהליך העולמי, הכלכלי והתרבותי הנובע ממהפכת תקשורת ועיבוד נתונים. כלומר: מדינה לבדד תסבול מפגיגור כלכלי-תרבותי. נדידת הון וכוח-אדם היא הבסיס העיקרי לצמיחה כלכלית באזורים מסוימים ולפגיגור כלכלי באחרים. במדינות שלא מצליחות להשתלב ההון בורח, אין השקעות ובעקבותיו גם כוח-האדם המיומן נודד. המשטרים שהתחברו לציוויליזציה האיסלאמית בארצות ערב, בולמים אפשרות השתלבות בתהליכים העולמיים. אבל היות שהתקשורת מקיפה את העולם, היא מביאה לכל בית את האפשרויות הכלכליות והתרבותיות הקיימות היום, ואלה הרחוקים ממיומשה יודעים על קיומה. בעבר לא היתה תקשורת כזאת. אבל היום, כיוון שהיא קיימת, היא יכולה לגרום במוקדם או במאוחר לתסיסה פנימית. את ניצני התסיסה רואים כבר היום בסעודיה ובמצרים.

שלושה גורמי זעזועים אלה יכולים להשפיע על המזרח התיכון לא פחות מהסכסוך הערבי-ישראלי. הם יכולים אמנם לחדד אותו יותר,

המציאות שנוצרה איננה ניתנת לשינוי אלא בדרכים שכולנו נתקומם נגדם

אני מסכים עם מרכז אריאל, הטוען שההיסטוריה היהודית לפני אלפיים שנים ויותר היתה על ההר, והיישוב היהודי העיקרי של מדינת ישראל הוא באזור החוף ששימש בתקופות ההיסטוריות הרחוקות את הפלשתים. החינוך הציוני במשפחת הורי החלוצים, הביא אותי בילדותי לירושלים, לשכם, לגבעון ולבית-אל, ויצר בי קשר רגשי למקומות ולסיפורי התנ"ך עליהם. אבל המציאות של המאה העשרים יצרה את ריכוזי היישוב היהודי באזורי פלשת, ותוצאות מלחמת העצמאות השאירו את הערבים על גב ההר. אני לא מרגיש שלמישהו ממחנה הימין יש קשר רגשי חזק יותר משלי למקומות האלה. עם זאת, המציאות שנוצרה איננה ניתנת לשינוי אלא בדרכים שכולנו נתקומם נגדם. נדמה לי שהסדרי שלום ופיתוח כלכלי עם הפלשתנים יאפשרו לי לטייל באתרים ההיסטוריים של עם ישראל הרבה יותר מאשר מאפשר לי המצב הנוכחי המתמשך.

סאדאת הגביל את מטרות המלחמה מתוך ראייה פוליטית של הצורך בהנעת תהליכים מדיניים

מי שחושב שרק הגדרת מטרות מוגבלות מנעה מאויבנו את השמדת מדינת ישראל במלחמת יום הכיפורים, טועה ומטעה. הגנרל סעד שאזלי מתאר בספרו חציית התעלה (הוצ' מערכות 1987) את הוויכוח בינו לבין סאדאת. סאדאת הגביל את מטרות המלחמה מתוך ראייה פוליטית של הצורך בהנעת תהליכים מדיניים. שאזלי כרמטכ"ל רצה לרוץ לעומק סיני עם הדיביזיות המשורינות שלו. המציאות הוכיחה שכאשר המצרים יצאו מגבולות המרחב מוגן סוללות הטילים וחדרו לעומק סיני, כוחותיהם הושמדו בקלות יחסית על-ידי אוגדות צה"ל. חיל-האוויר הוכיח באותה מלחמה שתנועת המצרים על צירי התנועה המדבריים מספקת טרף קל מאוד למטוסי. ההוכחה הבולטת היא שחיל-האוויר הקצה פחות מטייסת אחת לפטרולים על הכביש שיורד מסואץ דרומה לכיוון אבו רודס וא-טור. כל ניסיון מצרי לנוע בציר זה הושמד תוך דקות מן האוויר. לכן הטעון הזה, שרק הגדרת המטרות המוגבלות אפשרה קיום למדינת ישראל, אין לו שחר.

בעשור האחרון הרבו קברניטי הביטחון בישראל להתבטא לגבי גבולות הסכסוך הגיאוגרפיים – "המעגל השני" של מדינות שיכולות לסכן אותנו בדרכים מוגבלות על-ידי משלוח צבא כשפורצת מלחמה, או על-ידי שיגור טק"ק. אלה מדינות שאין לנו גבול איתן ופעולתן נגדנו מחייבת לחצות מדינה אחרת משכנותינו או לבצע הקפה דרך הים. בהתאם להערכות המצב בצה"ל יש גם לכך מוכנות מסוימת שמסיבות מובנות לא כדאי להזכירה בפרסומים בלתי-מסווגים. אבל סעודיה, למשל, לא היתה חלק ממלחמת שבע השנים (1967-1973) ותלותה הצבאית בארה"ב מוציאה אותה מרוב התסריטים. עיראק נפלה, ואולי תחל בתהליך שלא רק יוציאה ממעגל אויבנו אלא ישנה את כל מערכת היחסים של ישראל איתה. טורקיה נמצאת בהליכי צירוף

בגלל מיקומה. צבא פולש דרך הגולן היה יכול לסכן את אצבע הגליל, להגיע אולי לצפון הארץ למקומות חשובים, אבל לבה של מדינת ישראל היה ממשך להתקיים עם יכולת תגובה והחזרת אותם שטחים. רמת-הגולן היתה חשובה בגלל הטופוגרפיה והמחיר הכבד שנדרש מצה"ל בדרכו להכרעת הצבא הסורי בששת הימים וביום הכיפורים. כיום, אם יקרו הסכמי שלום שבהם ישראל ויתרה על רמת-הגולן, אפשר יהיה להכריע צבא סורי במאמצים פחותים מאלו שנדרשו בעבר. סימוכין לכך שמענו גם בדברי הרמטכ"ל באוגוסט 2004.

ברמת-הגולן פותחו שטחי אימונים אחרי מלחמת ששת הימים, ובעיקר אחרי מלחמת יום הכיפורים, כיוון שהאזור דליל בתושבים ודומה לאזורי חזית אפשריים בינינו לבין הסורים. שטחי האימונים התאימו מאוד לצורכי הזרוע היבשתית של צה"ל, ובעיקר לתוכניות הבקעה שמתבססות על חיל השריון. התנאים של היום מקילים עלינו, אם נידרש לוותר על שטחי אימונים אלה. ראשית, בגלל שינויי הטכנולוגיה צורת המלחמה תשתנה, ומאמרים על כך מופיעים, בין היתר, גם בכתב-העת מערכות. יש המבטלים בכלל את קיום ה"חזית" בעתיד ומדברים על "לוחמה מבוזרת" (ידידה יערי, חיים אסא, "לוחמה מבוזרת ומולקולה דינמית", מערכות מס' 395, אוגוסט 2004). כוח-האש יתבסס על נשק מדויק, התמרון יתבסס יותר מאשר בעבר על המימד האנכי, ולכן גם אימונים בשטחי הנגב יוכלו לתת מענה רב יותר משנתנו בעבר. בנוסף לכך, חלק רב יותר מאימוני צה"ל ברמות השונות מועבר לסימולטורים, וגם תהליך זה יקל על פתרון הבעיה. אני מכיר בכך שיש בעיה באובדן שטחי האימונים ברמת-הגולן, אבל היקפה לא יצדיק החמצת הזדמנות היסטורית לשלום, כשתהיה.

באשר לעלות הפינוי – בחישוב גס שעשיתי בעבר הגעתי לצרכים של כששת אלפים עד שבעת אלפים משפחות. נניח שכל משפחה תידרש לבניית חייה במקום אחר לחצי עד שלושת-רבעי מיליון דולר. זה סך של 5 עד 3 מיליארד דולר. הערכות צבאית חלופית עם התשתיות הנדרשות לה תחייב עוד 3 עד 4 מיליארד, וביחד בין 8-10 מיליארד דולר. העלות תתפרס על פני שנתיים-שלוש שנים, ופירושו של דבר – במקרה הגרוע כשאין גורם בינלאומי – עומס של כ-3% מהתוצר הלאומי או 5% מתקציב המדינה. (התוצר הלאומי הוא 470 מיליארד שקל לשנה והתקציב הוא 265 מיליארד שקל.) זה הרבה, ולא קל, אבל אפשרי. וצריך לזכור שהסדרי שלום יפתחו דלתות חדשות לכלכלת ישראל ולצמיחתה ואפשר יהיה להעמיס חלק מההוצאות האלה על מדינות העולם, או לפחות לקבל הלוואות שהחזרן יפרוס את ההוצאות לשנים רבות יותר, כך שחלקן בתקציב המדינה יהיה קטן יותר.

אני מכיר עבודות שנעשו בעבר, שמדברות על סכומים נמוכים יותר מאלו שנקבתי בהם. שמעתי גם על עבודה של פרופ' נורית קליות מאוניברסיטת חיפה, הטוענת שרק עלות הפינוי האזרחי היא כ-17 מיליארד דולר. גם אם אקבל תחשיב זה, הפתרון יהיה דומה לזה שהצגתי. כלומר, פריסה תקציבית למספר שנים בעזרת הלוואות שיאפשרו עלות תקציבית שבין 3%-5% ולא יותר, ויכוסו בעתיד בעזרת הצמיחה הכלכלית שיביא הסכם השלום עם סוריה.

★

דיונים רציניים מאוד במערכת הביטחון ובצה"ל על בעיות הכלכלה של המדינה לפני שנאספו הדרישות הביטחוניות מהאחראים למגזרים השונים. זכור לי אפילו שאריק שרון כשר ביטחון, הציע לשר האוצר של אותם ימים מסגרת קבועה של תקציב לחמש שנים (נדמה לי שזה היה 5-6 מיליארד דולר לשנה). יש היבט נוסף לשאלה – מירוף תקציבי ביטחון גדולים יכול לפגוע קשה בכלכלות של מדינות האויב. יש החושבים שזו יכולה להיות דרך להביא להכרה שהן מפסידות וקורסות, ומכאן לשולחן ההסדרים והשלום. זה הרי היה גורם מכריע בהתמוטטותה של בריה"מ.

הוויכוח בין ימין לשמאל הוא בין חלופות שיש לבחור ביניהן את הפחות גרועה. כל צד מעריך כקובעת וגורלית את בחירתו, כאילו החלטה שונה משלו תביא לאסונות. אף אחד אינו יכול לדבר בשם מוחלטות בחירתו, אלא רק על הסתברות גבוהה לצדקתו. אף צד אינו יכול לפסול את נימוקי האחר לחלוטין. לכן: "אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי". הדרך של ויתור על מרבית השטחים הנדרשים להקמת מדינה פלשתינית לצדה של ישראל היא הבחירה שלי. לבעיות שהיא מעוררת יש פתרונות סבירים. לבעיות של הדרך האחרת שאינה מסכימה להקמת מדינה פלשתינית, אין פתרונות סבירים. בשאלת הגיאוגרפיה לעומת הדמוגרפיה – גברה האחרונה, ורבים מאוד בישראל מגיעים למסקנה זו. ■

לשוק האירופי ובקשרי ביטחון טובים עם ישראל. אז מי נשאר? רק איראן. הבעיה האיראנית היא בשנים הקרובות ביכולת הגרעינית שלה. איני רוצה להתנבא, אבל נדמה לי שאיראן עומדת בעשור הקרוב לפני שינויים מהפכניים, ואולי חילוף משטר שיוציא אותה גם ממעגל העוינות לישראל (כבר היינו שם). התרבות והדת באיראן אינן אותו האיסלאם השולט אצל שכנינו.

במצב שבו אין אפשרות הכרעה לשום צד, יש מירוף חימוש

בהתייחסו למירוף החימוש, מרכז אריאל מטיל את האחריות על מדינות העימות. השאלה היא: מי אחראי למירוף החימוש? מי היה אחראי למירוף ב"מלחמה הקרה"? תמיד "הרעים", כמו בסרטים? הלא במצב שבו אין אפשרות הכרעה לשום צד, יש מירוף חימוש. מדינות האויב לא מכריעות, כי בכל מלחמה הן מפסידות ואפילו משלמות מחיר קשה. אנחנו לא מכריעים בגלל תנאי האסימטרייה הבסיסיים – מפני שאין לנו שום הזדמנות או סיכוי להפסיד בשום מלחמה, אנחנו לא יכולים להרשות זאת לעצמנו, ולכן אנחנו לוקחים מקדמי ביטחון במירוף הזה. היו שנים רבות בהיסטוריה של ישראל שבהן הדיונים על תקציבי הביטחון היו מתחילים בהערכת "מה אפשר וסביר לבקש מהממשלה". היו

★ ★ ★

האירועים השוטפים מצביעים יותר ויותר על כוונתם של הפלשתינים להמשיך את הסכסוך בן מאה השנים עד לסילוקו המוחלט של הרעיון הציוני ולביטולה של מדינת ישראל

רפי הרלב

משיב לגיורא פורמן ולמרכז אריאל

פורמן. המתודולוגיה של מאמרי מתבססת על נקודת המוצא האומרת כי אין די בהסתכלות על כוחן הצבאי והצטיידותן הצבאית של המדינות השונות כדי לגבש הערכת מצב. נקודת המפתח להערכת המצב נעוצה בהערכת **האינטרסים האסטרטגיים** של כל אחת מן המדינות בכל הקשור לפעילותן כלפי ישראל, ולפעילותן ישראל כלפיהן. צעדיהן הטקטיים של מדינות נובעים מן

מספר היבטים על מצבה האסטרטגי של ישראל
במזרח-התיכון

מאמר זה מתייחס לסוגיות של מרכז אריאל למחקרי מדיניות: "תהליך השלום או אכיפה אסטרטגית – סוגיות לדיון", וכן שלוש השיחות שקיימה ד"ר יונה הדרי עם ד"ר גיורא

הסכם השלום עם מצרים לא היה מחזיק מעמד אלמלא היה מבוסס על אינטרס חזק של המדינה המצרית שלא להסתבך צבאית עם ישראל, ולשמור את סיני כמרחב חיץ בין מצרים לישראל, המרחיק אותה מלב המדינה המצרית. יש לקחת בחשבון שהמזרח התיכון טרם הגיע אל המנוחה והנחלה, ואינטרסים מדיניים עלולים להשתנות עקב חילופי שלטון או מסיבות אחרות. לפיכך אין לראות ביחסים עם מצרים מצב קיים לנצח נצחים, ויש לצפות להפתעות.

ב. ירדן:

לא כמצרים, ירדן נמצאת כמטחוו קשת ממדינת ישראל, מרכזי החיים שלהן קרובים זה לזה, וכך גם המעורבות של זו בחיי זו.

לירדן מספר מאפיינים בולטים:

- א. אוכלוסייה פלשתינית המונה כ-70% מכלל אוכלוסיית ירדן ומשתתפת בשלטון במידה מוגבלת ביותר.
 - ב. מעורבותה של ירדן בגדה המערבית במשך כ-20 שנה הקנתה לה מעמד מיוחד בקרב הפלשתינים בגדה ובקרב הפלשתינים אזרחי ישראל, ובמיוחד נכון הדבר בכל הנוגע לשמירת המקומות הקדושים לאיסלאם בירושלים.
 - ג. שלטון השושלת ההאשמית נשען על המיעוט (30%) של תושבי ירדן המקוריים (ללא הפלשתינים), ולמרות היותו יציב, בעל אוריינטציה מערבית וליברלי יחסית, הוא פגיע ביותר במקרה שהפלשתינים שבירדן יחשבו שיש להם סיכוי להפילו.
 - ד. סוריה מנסה באופן בלתי פוסק ליצור מתחים פנימיים בירדן, כולל דרך עידוד גורמי טרור פלשתיניים לבצע פעילות טרור לשם ערעור השלטון הקיים. אלמלא כושר ההרתעה של ארה"ב ושל ישראל בכל הקשור לפעילות פלשתינית בעידוד סורי בירדן, ייתכן שהחתרנות היתה משתלמת והשלטון הקיים היה נופל (ר' אירווי 1970).
 - ה. לירדן גבול ארוך עם ישראל, אשר בחלקו הצפוני סמוך למרכזי אוכלוסייה בשתי המדינות.
 - ו. לירדן צבא בעל רמה מערבית טובה, אך קטן בהיקפו כך שאינו מסוגל להתמודד עם צה"ל במקרה של עימות מזוין.
- לאור כל זאת, האינטרס הבולט בירדן הוא שימור המשטר ושמירתו בעזרת הגופים הנאמנים בממלכה, לנוכח לחץ קבוע ומתמשך ליצירת זעזועים ולהפלת השלטון. במסגרת אינטרס של שימור השלטון ההאשמית, משתלבת ישראל כגורם ממתן, התורם בעזרת כושר הרתעה לשמירה על שלמות ויציבות הממלכה. הסתלקותה של ירדן מן השליטה ב"גדה המערבית", תוך התרכזות בפנים המדינה, מלמדת על רצונה לנטרל ככל האפשר את ההשפעות השליליות של הפלשתינים.
- חתימתה של ירדן על הסכם שלום עם ישראל ושמירתה הקפדנית על ההסכם, מלמדות על רצונה שישראל תמשיך להרתיע גורמים שעלולים לזעזע את הממלכה. מאידך דורשת ירדן ערנות מיוחדת מצד ישראל, וזאת בשל הסכנה כי בזמן עתידי כלשהו יעבור השלטון בירדן לידי הרוב הפלשתיני, ואז תתייצב מול ישראל – בעברו השני של נהר הירדן – מדינה פלשתינית מיליטנטית התומכת בעוצמה רבה במעשיהם של הפלשתינים ממערב לירדן, הן מחוץ לגבולות ישראל והן בתוך גבולות ישראל.

האינטרסים האסטרטגיים ארוכי-הטווח שלהן, ומהערכת יכולתן להשיג את מטרותיהן האסטרטגיות ואת הדרך הטובה ביותר, בשבילן, לעשות כן.

ישראל פיתחה, בשנותיה הראשונות את ההסתכלות על "שלושת המעגלים" הסובבים אותה, בהתייחס למצבה האסטרטגי במזרח התיכון ובעולם המוסלמי.

לאור השינויים שחלו אחרי 1967 לגבי הפלשתינים, הייתי מחלק את המעגלים כדלקמן:

- המעגל הראשון – הפלשתינים, כולל אלה המחזיקים באזרחות ישראלית והם תושבי ישראל;
- המעגל השני – מדינות הגובלות בישראל: מצרים, ירדן, סוריה ולבנון;
- מעגל השלישי – מדינות מוסלמיות שאינן גובלות בישראל. מעבר לשלושה מעגלים אלה קיים עולם מוסלמי רחב המשתתף לעתים חלקית באינטרסים של אחד או יותר משלושת המעגלים, ולעתים משתף פעולה עם ישראל באופן כזה או אחר, כדוגמת תורכיה או מדינות צפון-אפריקה. (לא אעסוק כאן במדינות שמעבר למעגל השלישי. כדי להבהיר את נקודת המבט אפתח בניתוח המעגל השני, אעבור למספר היבטים על המעגל השלישי, ובסופו של דבר אל המעגל הראשון, הקרוב, הוא המעגל הפלשתיני.)

מדינות המעגל השני – מדינות הגובלות בישראל

א. מצרים:

מ צרים היא המובילה בעולם הערבי הקרוב לישראל. היא הגדולה באוכלוסייה, החזקה מבחינה צבאית והיציבה מבחינת סדרי השלטון והמשפט. מצרים לקחה חלק נכבד בכל ההתלקחויות הצבאיות שבין מדינת ישראל ומדינות ערב, ובעצם ניתן לומר שלא התרחשה שום התלקחות צבאית מבלי שמצרים לקחה בה חלק נכבד. ומה מצבה של מצרים כיום מול ישראל?

למצרים אינטרס מרכזי לשמור את מעמדה המוביל בעולם הערבי. מאידך, לאחר תבוסות צבאיות, חלקיות או מלאות, בארבעת המפגשים הצבאיים מול ישראל (1948, 1956, 1967, 1973) הגיעה מצרים להערכה כי לא תוכל להביס את ישראל בשדה-הקרב הקונוונציונלי. היא השכילה להפוך את מלחמת יום הכיפורים להישג מדיני אשר הביא להחזרת כל שטח סיני לריבונותה המלאה, ובכך למחוק את מעורבותה הצבאית מול ישראל, שהחלה ב-1948 והסתיימה ב-1973.

מבחינה טריטוריאלית אין למצרים כל עניין להיכנס לעימות צבאי עם ישראל, אשר יכול, מבחינתה של מצרים, להסתיים באובדן טריטוריה בשטח סיני, בסיכון תעלת סואץ, לב המדינה והמשטר. אמנם אין למצרים אינטרס מיוחד בקיום "שלום חם" עם ישראל ובפיתוח קשרים "חמים" עמה, אולם שמירת המצב הקיים היא אינטרס מרכזי שלה.

אין זה מונע מן השלטון ומן הציבור המצרי להשתתף ב"חגיגה הכללית" של העולם הערבי נגד ישראל, ובמקביל ליחסים הדיפלומטיים והכלכליים, להציג את ישראל כמדינה מחרחרת-מלחמה הפוגעת באינטרסים הערביים.

ג. סוריה ולבנון:

לא בכדי אני עוסק בסוריה ובלבנון יחדיו. לדעתי, המשך ההשפעה הסורית בלבנון הוא ממרכיבי היסוד של האסטרטגיה הסורית, במקביל לשימור השלטון בידי מפלגת הבעת' (שלטון מיעוט). במדיניות הסורית, לבנון היא חלק בלתי-נפרד מסוריה, במיוחד לאור קרבתה של עיר הבירה דמשק ללבנון. הקמת המדינה הלבנונית תוך רצון לתת מעמד שלטוני לנוצרים החיים בה, נוגדת באופן רציף ומתמשך את האינטרסים האסטרטגיים של סוריה.

ניסיונות ההתקרבות של ישראל לקהילה הנוצרית בלבנון הדליקו אור אדום בצמרת הסורית, מפחד מפני איגופה של סוריה ממערב, קרוב לדמשק, על-ידי גורמים עוינים – ישראל ונוצרים. סוריה פועלת בעקביות למנוע השפעה ישראלית בלבנון ולהקטין את חלקם של הנוצרים באוכלוסייה הלבנונית. לדעתי, האינטרס של סוריה בלבנון אף גובר על האינטרס שלה להחזיר את שליטתה ברמת-הגולן.

כיוון שסוריה מכירה בכך שאינה מהווה סכנה צבאית לישראל, היא אימצה לעצמה דפוסי פעילות הכוללים עידוד הטרור, הן באמצעות החיזבאללה מלבנון והן באמצעות ארגוני הטרור הפלשתיניים שמפקדותיהם נמצאות בדמשק. אמנם סוריה אינה יכולה לצפות כי באמצעים אלה תשיג מטרות מדיניות כלשהן, אולם היא בהחלט "שומרת את עצמה בתמונה", כך שלשלאף היא אינטרס להגיע עמה להסדר על מנת להפסיק פעולות טרור אלה.

בהיותה מדינה ענייה הסובלת מקשיים כלכליים, נאלצת סוריה להישען, צבאית וכלכלית, על גורמים זרים כלשהם. בעבר היתה זו בריה"מ, וכיום זו איראן. זו גם חולשתה של סוריה – היא רגישה ללחצים כלכליים אשר עלולים לעורר אי-שקט בקרב אזרחי המדינה ולעודד פעילות חתרנית נגד השלטון, עד כדי הפיכה. במיוחד קיימת רגישות כזו בכל הנוגע לצבא, ולפיכך מקדישים שליטי סוריה תשומת לב מיוחדת לטיפוח הצבא, כך שישאר נאמן למשטר גם במצבים קשים. נראה אם כן שסוריה אינה מהווה איום צבאי על ישראל, והיא תמשיך בעידוד פעולות טרור ככל שתוכל.

המאזן הבלתי-קונוונציונלי

סיכונים אפשריים ממלחמה קונוונציונלית נראים נמוכים הן מצד מצרים, הן מצד ירדן והן מצד סוריה ולבנון. הצטיידותן של מצרים ושל סוריה בטילי שטח ארוכי-טווח היא ביטוי למסקנה שאליה הגיעו – אין להן אפשרות להכריע את ישראל ממלחמה קונוונציונלית.

מבחינת נשק בלתי-קונוונציונלי – כלי שיגור וראשי חץ – ידוע לנו כי מדינת ישראל כולה "מכוסה" על-ידי טילים מסוריה, ממצרים ובעתיד גם מאיראן, וכי ביכולתם של טילים אלה לשאת ראשי נפץ רגילים וראשים כימיים וביולוגיים. למיטב ידיעתנו אין למדינות אלה ראשי חץ גרעיניים, אם כי סביר להניח שבתוך 10-20 שנים יתקיים גם מאזן אימה גרעיני במזרח התיכון. בניסיון לנתח את כוונותיהן של מדינות ערב להשתמש בטילים אלה, נראה לי נכון להניח כי במישור הקונוונציונלי, וכן במישור הכימי והביולוגי, מודעות מדינות ערב לכך שמכת טילים על ישראל תגרור תגובה ישראלית על מדינותיהם.

נכון שבמקרה כזה שטחן הגדול של מדינות ערב בהשוואה לשטחה המצומצם של ישראל נותן לצד הערבי יתרון – ניתן לכסות את כל שטחה המיושב של ישראל בטילים, מה שלא ניתן לעשות כלפי מדינות ערב ובמיוחד לא כלפי מצרים. עם זאת, אין ספק בלבם של שליטי המדינות הערביות כי מרכזי השלטון, האוכלוסייה, התרבות והכלכלה של מדינותיהם יושמדו במקביל להשמדתה של ישראל, וכי ישראל ודאי תגיב ב"מכה שנייה" או "שלישית" על כל תקיפה בלתי קונוונציונלית מצד שכניה. מאז הטלת שתי פצצות האטום על יפן, בסיום מלחמת העולם השנייה לא נעשה שימוש בנשק גרעיני, ולא משום שלא היה זמין, אלא מתוך הערכה שמחיר התגובה הוא בלתי-נסבל.

נדמה לי כי האינטרס של מדינות ערב להשמיד את ישראל, קטן במידה ניכרת מן האינטרס שלהן לשמור על עצמן, על השלטון, על התרבות, על הכלכלה ועל דמותן כמדינה. נשאלת השאלה: שבביל מה לתקוף את ישראל בנשק בלתי-קונוונציונלי ולספוג תקיפה שכנגד? לפיכך נראה לי שהטילים ארוכי-הטווח והנשק הבלתי-קונוונציונלי ישמשו ליצירת מאזן אימה, שתחת מטריותו ניתן לקיים פעילות צבאית קונוונציונלית כדוגמת טרור או מבצעים מוגבלים.

חששן של מדינות ערב מישראל

אל לנו להתעלם מחששן של מדינות ערב מאיתנו. העולם הערבי, או לפחות חלקו, משוכנע בכוונת ההתפשטות של ישראל, ואם לא התפשטות טריטוריאלית אזי התפשטות כלכלית, תרבותית וניהולית. מודל "המזרח התיכון החדש" נתפש אצל מדינות ערב וגם אצל מדינות האיסלאם הרחוקות כרצונה של ישראל להשליט את תרבותה – תרבות המערב – בעולם הערבי, להשתמש בעוצמתה הכלכלית והניהולית, בעידודה של ארה"ב ובתמיכתה הכספית, ולהשליט את הקולוניאליזם המערבי בעולם הערבי/מוסלמי בדרכים חדשניות. לפיכך העולם הערבי חשדן ביותר לגבי כוונותיה של ישראל. הרצון הכן של מדינת ישראל להגיע לשיתוף-פעולה עם העולם הסובב אותה, נתפש על ידו כ"הונאה הגדולה" של השתלטותנו עליהם.

ההצטיידות הצבאית של מצרים, לבד מהיותה מכוונת לחיזוק השלטון ומעמדה בעולם הערבי, הנה תעודת ביטוח נגד כוונות עתידיות של ישראל להשתלטות על המזרח התיכון. העולם הערבי תופש את מדינת ישראל כ"תמונת ראיי" לפי השקפתו – הרי אילו יכלו תושבי המזרח התיכון לגרום "כבמטה קסם" להיעלמותה של מדינת ישראל, היו שמחים לעשות זאת ללא היסוס. ניסיונותיהם למנוע את הקמתה ולאחר מכן לחסלה לא עלו יפה. במקרה הטוב הם מוכנים לקבלה כעובדה קיימת, אך ודאי שאינם שמחים בקיומה, ואם תיפול ההזדמנות לידם לא יהססו לחסל את ישראל במחי יד. ישראל נתפשת על-ידי העולם הערבי כראש-גשר של המערב בחלק זה של העולם – ראש-גשר שנועד להנחיל את השליטה המערבית באזור, כלכלית ותרבותית.

ביטחוני-מדיני ראשון במעלה של ישראל, שאם לא כן היא עלולה לאבד עצמה לדעת בזמן עתידי כלשהו.

סוריה ולבנון: האינטרס האסטרטגי הישראלי מול סוריה ולבנון דומה לזה שקיים מול מצרים וירדן, היינו: הסכם שלום ויחסי שלום, ואפילו שלום קר. לדעתי, לסוריה יש מספיק אינטרסים בסביבתה הקרובה שניתן להשתמש בהם להשגת מטרה זו: עדיפות עליונה לשמירת השפעתה בלבנון; עדיפות עליונה לשימור השלטון, המשטר והצבא; עדיפות גבוהה להחזרת שליטה ברמת-הגולן; שיפור המצב הכלכלי ומעמדה הבינלאומי.

שימוש בינלאומי, בתמיכה שקטה של ישראל, באינטרסים הללו של סוריה, יכול להביא להסכם שלום עם ישראל תוך יצירת הסדרים מתאימים ברמת-הגולן. הלחץ הבינלאומי ההולך ונוצר בימים אלה, הקורא לנסיגת סוריה מלבנון, עשוי להביא את סוריה לשולחן המו"מ במישור הבינלאומי – מו"מ אשר יכלול גם את פתרון שאלת היחסים עם ישראל. לישראל אינטרס אסטרטגי להגיע להסכם שלום עם סוריה, ואפילו במחיר פשרות כואבות, אם כי גם המשך קיומו של המצב הנוכחי אינו מהווה מועקה על ישראל או עומס ביטחוני משמעותי. למעשה, שאיפתה של ישראל להסכם שלום עם סוריה נועדה להשלמת מהלכיה האסטרטגיים – להגיע להסכמי שלום בגבולות מוסכמים עם כל המדינות השכנות. סביר להניח כי מצב זה הולך ומתקרב, בתהליך מתמשך. אם תימשך מדיניותה הנוכחית של ארה"ב, שהחלה בפעילותה באפגניסטן ובעיראק, ייתכן שתוביל, בהמשכה, גם להסכם בין סוריה לישראל. באשר להמשך השפעתה של סוריה בלבנון – לישראל עשוי להיות עניין בהמשך השפעה זו. הפסקת השפעתה של סוריה בלבנון עלולה להחזיר את לבנון לתוהו ובוהו של שנות ה-70 ולניסיונותיהם של ארגונים פלשתיניים ליצור "מדינת טרור", לפחות בדרום-לבנון. ממשלת לבנון ומבנה החברה הלבנונית אינם חזקים מספיק כדי למנוע תהליכים אלה. יציבות בלבנון תושג אך ורק תוך הסתייעות בהשפעה סורית חזקה – ולישראל עניין רב ביציבות כזו ובמניעת הקמתה המחודשת של מדינת טרור אשפיי"ת בדרום-לבנון.

עוצמה צבאית, טכנולוגית, כלכלית וחברתית

ויון שישארל מודעת לשאיפתן של כל מדינות המזרח התיכון להיעלמותה מן העולם, שומה עליה לשמר ולפתח את עוצמתה הצבאית והטכנולוגית לשם שמירת הפער והגדלתו. עוצמה צבאית, כלכלית וחברתית, תשכנע את אויבנו כי אין כל סיכוי שמדינת ישראל "יתיעלם", ומוטב להם להמשיך ביחסי שכנות טובים עמה, שמא ינוקו.

המעגל השלישי – איראן

שינויים שחלו באיראן בשליש השלישי של המאה הקודמת, מאז מהפכת חומייני, הביאו לשינויים במדיניותה כלפי ישראל, שלאחרונה הפכה לעוינת בעליל. מאמציה של איראן לפיתוח נשק גרעיני/טילים ארוכי טווח, הפכו אותה לאויב פוטנציאלי של ישראל. השאלה היא כמובן: עד כמה קיים אינטרס איראני לתקוף את ישראל, ומדוע?

האינטרסים של ישראל מול מדינות המעגל השני

אסטרטגיה ארוכת-הטווח של ישראל, זו שלכאורה "לא קיימת", היא לבסס את קיומה של המדינה מן הבחינה המדינית, הצבאית, הכלכלית והחברתית, בגבולות קבועים ומוסכמים, תוך קיום יחסי שלום עם שכנותיה. האסטרטגיה של מדינת ישראל, עד לאחרונה, מעולם לא עסקה בבעיה הדמוגרפית בתוך גבולות המדינה, ולפיכך לא נקבעה אסטרטגיה באשר להתנהגות צה"ל כלפי התושבים הפלשתינים בשטחים שנכבשו/ שוחררו במלחמת ששת הימים.

במסגרת האסטרטגיה מול שכנינו, מדינות ערב, הקפידה ישראל בכל מלחמותיה על התפישת הטקטית של "העברת המלחמה לשטחו של האויב" ועל כך שכל מלחמה תסתיים, מבחינת האויב, במצב גרוע יותר ממה שהיה לפני שהתחילה. אסטרטגיה זו היא שהביאה להכרתן של מדינות ערב כי לא יוכלו לנצח את ישראל בשדה-הקרב, ולפיכך כדאי להן לחתום על הסכמי שלום עמה, כדרישתה, ולקבל חזרה לידן את אותן טריטוריות שאיבדו במלחמה.

כיצד צריכה, לדעתך, להיראות האסטרטגיה של ישראל כלפי מדינות ערב?

צרים: המצב הנוכחי מול מצרים הוא אידיאלי מבחינתה של ישראל ועליה להתכוון לשמרו:

- חצי האי סיני ובו כוחות או"ם כאזור חיץ צבאי בין מצרים לבין ישראל;
 - פיתוח תיירותי נרחב על-ידי מצרים באזור דרום סיני-מפרץ אילת;
 - אי-מעורבות מצרית בנעשה בגבולות ארץ-ישראל בין ישראל לפלשתינים (וזאת על מנת למנוע הסתבכות מצרית שלא בכוונה);
 - פיתוח יחסים כלכליים ככל שניתן, מבלי להגביר את חששם של המצרים מ"השתלטות הישראלים".
- כמובן שיש לישראל אינטרס ב"חימום" השלום "הקר" בינינו לבין המצרים, אולם אינטרס זה אינו חיוני, ובוודאי שאינו עומד בשררה אחת עם האינטרסים שהוזכרו לעיל.

ירדן: מול ירדן יש לישראל אינטרס לשמר את המצב הקיים, אולם אין לישראל יכולה להתעלם מן החשש כי בבוא היום, בעתיד כלשהו, עלולה ירדן להפוך למדינה פלשתינית. הפיכת ירדן למדינה פלשתינית עלולה לגרום להשלכות מרחיקות לכת – לחיוב ולשלילה – על האוכלוסייה הפלשתינית, הן בשטחי מדינת ישראל והן ביהודה ושומרון.

ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה מדינה פלשתינית שתשתרע מגבול עיראק ועד קלקיליה, כאשר בתוך מדינת ישראל קיימת עוד אוכלוסייה בת למעלה ממיליון תושבים פלשתינים הרואים עצמם כאיריזנטה של המדינה הזו. לפיכך חייבת ישראל לשמור ברשותה אזור חיץ לאורך גבול ירדן (בין עמק הירדן לים המלח), בו יהיו מינימום אפשרי של תושבים פלשתיניים ומקסימום יהודים ישראלים, ובו תוכל ישראל לחצוץ בין המדינה הפלשתינית ממזרח לירדן לבין אוכלוסייה פלשתינית ממערב לו. זהו אינטרס

מבחינתן, מתכוונים הפלשתינים לשמור את הסכסוך על אש בוערת לאורך זמן בלתי-מוגבל.

הפלשתינים מודעים לכך כי דרישותיהם לנסיגת ישראל לגבולות 67', כולל חלוקתה מחדש של ירושלים וקיום זכות השיבה, אינן ניתנות להשגה, וכי אם אכן ברצונם להקים לעצמם מדינה, הרי הם חייבים להתפשר על דרישותיהם אלה. עצם אי-נכונותם לפשרות מצביעה על כך כי אינם מוכנים להכיר בישראל, ואפילו בגבולות מצומצמים, אלא מעוניינים לחסלה סופית, ולו ב"שיטת השלבים", צעד אחר צעד.

להערכתי ברבות הימים יתחולל, כאמור, חילוף שלטון בירדן, והפלשתינים, המהווים את רוב האוכלוסייה בה, יראו את ירדן כמדינתם. דא עקא שהם אינם מוכנים להסתפק בכך, אלא שואפים להגיע למדינה פלשתינית מגבול עיראק ועד לים התיכון.

הסיכונים לישראל

הקמתה, ואפילו בעוד שנים רבות, של מדינה פלשתינית בירדן, והרגשת ההשתייכות של הפלשתינים בארץ-ישראל שממערב לירדן אל אותו עם פלשתיני-ירדני, תוך שאינם מוותרים על רעיון חיסולה של מדינת ישראל, הן היוצרות סיכון ממשי לישראל – ולא מצרים, סוריה, ירדן או עיראק היושבות מעבר לגבולות ומתמודדות מול ישראל בצבאותיהן הסדירים.

זו מדינה הנמצאת בסמיכות, קרובה ללב-לבה של ישראל, והמתמודדת נגדה לא באמצעות טנקים, מטוסים וטילים, אלא באמצעות פעולות טרור מסוג קסאם, קטיושות, מתאבדים, ירי על אזרחים וכד'. אם נדמה לאזרחי ישראל כי הטרור המופעל היום מרצועת עזה ומיהודה ושומרון הוא בלתי-נסבל, הרי טרור זה יכול להיראות כאין וכאפס לעומת פעילות טרור מתמדת של אוכלוסייה פלשתינית מתוך מדינה פלשתינית בלבה של ישראל. והרי לא סביר כי ישראל תיכנס בכל כוחה הצבאי אל המדינה הפלשתינית בכל פעם שיעופו טילי קסאם, קטיושות, או יישלחו מחבלים-מתאבדים. הסיכון, לפיכך, לישראל, הוא מהותי, מתמשך לאורך זמן, ועלול להביא למשברים חברתיים בתוך המדינה עד כדי התפוררותה – שזו מטרתם של הפלשתינים.

מבחינת המימד המשפטי הבינלאומי – אם תוקם מדינה פלשתינית היא תדרוש לגיטימציה לגבולותיה בגבולות החלוקה לפי החלטת עצרת האו"ם 1947. פירוש הדבר שכל שטחי מדינת ישראל שמעבר לגבולות "החלוקה", ייהפכו למושאי תביעה, לגיטימית לכאורה, מצד המדינה הפלשתינית אשר תזכה בתמיכתן של חברותיה מדינות ערב, ובהדרגה גם בתמיכה של חלקים ממדינות העולם. תביעה זו, והלחץ שיבוא בעקבותיה, גם הם יאיצו את ההתפוררות הפנימית בתוך ישראל. מאידך, המשך שליטתה של ישראל באוכלוסייה פלשתינית המונה למעלה משלושה מיליון, תמשיך להיתקל בהתנגדות בינלאומית חזקה, תמשיך לעורר מחלוקות בתוך הציבור היהודי ותסכן, בסופו של דבר, את אופיה של ישראל כמדינה יהודית.

★

נראה לי כי המוטיב המרכזי באינטרס האיראני כנגד ישראל הנו המוטיב האיסלאמי הקיצוני, דהיינו: להראות לעולם המוסלמי כי ביכולתה לסלק את "השטן המערבי-הציוני", דבר שאחרים לא הצליחו לעשותו. כשלב-ביניים, עד להשגת יעד זה, מעורבת איראן בפעילויות נגד ישראל המתבצעות מסוריה ומלבנון, כולל פעילות טרור בתוך ישראל עצמה ובשטחי ישי"ע. מעורבותה הנוכחית של איראן בטרור אינה חושפת אותה לסיכון/תגובה מסוג כלשהו. נהפוך הוא: היא מציגה את עצמה "כמגנת האיסלאם" ללא מחיר/סיכון כלשהו.

אינני מאמין כי איראן אכן מאמינה ביכולתה להשתמש בטיילים ארוכי-טווח עם ראשים בלתי-קונוונציונליים מבלי שתיחשף לתגובה מתאימה – מצד ישראל ואולי גם מצד גורמים אחרים. נראה לי כי בכונתה של איראן ליצור מאזן אימה כנגד המערב כולו – ובמיוחד ארה"ב – וגם נגד ישראל, כך שתוכל לתקוף את ישראל במקרה שזו תתקוף מדינה שכנה חסרת נשק גרעיני. או ייתכן כי איראן רואה בעוצמתה הגרעינית את כושר "המכה השנייה והשלישית", למקרה שישראל תצליח לחסל כושר כזה אצל שכנותיה, לאחר מכה ראשונה.

ישראל לא יכולה להתעלם מן הסכנה האיראנית בתחום הבלתי-קונוונציונלי. מהן הדרכים הפתוחות בפניה? פיתוחים צבאיים-טכנולוגיים שיאפשרו מעקב מודיעיני רציף אחרי הקורה באיראן; פיתוחים כנייל שיאפשרו תקיפה של מטרות באיראן במטוסים, טילים או לוויינים; היעזרות בקהילייה הבינלאומית, ובמיוחד, אך לא רק, בארה"ב, על מנת למנוע מאיראן השגת יכולת גרעינית, ואם תושג יכולת כזו, לנטרל אותה ככל שניתן על-ידי פעילות בינלאומית דיפלומטית ואולי גם צבאית, אם תיכשל הדיפלומטיה.

המעגל הראשון – הפלשתינים

לב-לבו של הסכסוך המזרח-תיכוני נעוץ במערכת היחסים שבין הציונות לבין הפלשתינים. במהלך מאה ויותר שנות הפעילות הציונית וההתיישבות היהודית בארץ-ישראל, ניסו ערביי ארץ-ישראל, מדי פעם, לחסל את המפעל הציוני. בכל אותן פעמים בהן הוצעו לשני העמים – היהודי והערבי – היושבים בארץ-ישראל המערבית, הצעות לפשרה טריטוריאלית, דחה אותם הצד הערבי מכל וכל. הבולטת ביותר היא הצעת החלוקה לפי החלטת האו"ם מנובמבר 1947. מטרתם של הפלשתינים לא היתה מעולם מכוונת להתפשרות עם המפעל הציוני, אלא לחיסולו. התוצאות של אסטרטגיה זו היו הרסניות ביותר מבחינתם, משום שבכל פעם הם מצאו עצמם במצב נחות מכפי שהיו קודם לכן לעומת המפעל הציוני.

גם כיום, לאור התנהלותם של הפלשתינים, קיים ספק רב אם בכונתם להתפשר עם מדינת ישראל, להשיג את המרב האפשרי מבחינתם ולהקים מדינה פלשתינית. האירועים השוטפים מצביעים יותר ויותר על כוונתם להמשיך את הסכסוך בן מאה השנים עד לסילוקו המוחלט של הרעיון הציוני ולביטולה של מדינת ישראל. אין הפלשתינים שונים משאר ערביי המזרח התיכון ברצונם לראות את המדינה היהודית נעלמת כלא היתה. אלא שבניגוד למדינות הערביות השכנות, שאינן רואות משאת-נפש זו כברת-השגה

דרכי פעולה אפשריות

1. **התגברות על הטרור** – על מנת לאפשר את קידומה ופיתוחה של המדינה, במישור הכלכלי, מדיני, והחברתי.
2. **הקטנת הסיכון הדמוגרפי** – הימנעות משליטה בפלשתינים, ככל שניתן, מבלי להיכנס לסיכונים אחרים.
3. **מניעת הקמתה של מדינה פלשתינית** – על מנת שלא ליצור את המצב המשפטי של דרישה בינלאומית לנסיגת ישראל לגבולות "החלוקה", ופנינו כל השטחים שנכבשו במלחמת העצמאות.
4. **מניעת החיבור** שבין המדינה הפלשתינית העלולה לקום בירדן, לבין הפלשתינים שממערב לירדן.
5. **שמירה על זהותה של ישראל כמדינה יהודית** ומניעת הפיכתה ל"מדינת כל אזרחיה", שהרי עיקרו של הרעיון הציוני היה להקים מדינה לעם היהודי בארץ ישראל.

כיצד ניתן להתמודד בהצלחה עם כל אחת מן הבעיות הללו?

1. **התגברות על הטרור**
לאחר שלוש שנים של לחימה בטרור, נדמה כי ישראל מסוגלת למצוא פתרונות ביטחוניים שישמרו את הטרור ברמה נסבלת. אין בכך כדי לומר שישאר חיסלה את הטרור, או שיש ביכולתה לעשות כן באופן מוחלט. אולם ניתן בהחלט להגיע לרמה נסבלת של טרור על-ידי נקיטת צעדים משולבים הגנתיים-התקפיים, כאלה שנקטים כיום. ישראל חייבת להביא את אזרחיה לכלל הבנה כי הטרור הנו לחם חוקנו וישאר כאן בעתיד הנראה לעין – כי זו דרכם של הפלשתינים מאז ומעולם במלחמתם בציונות. אך טרור ברמה נסבלת יתקבל בהבנה, ובמקרים מסוימים אף יגביר לכידות חברתית.

2. הקטנת הסיכון הדמוגרפי

הפלשתינים שאינם אזרחי ישראל חייבים להישאר כגוף נפרד, ובשום פנים ואופן לא להיות מעורבים באוכלוסייה הישראלית, הערבית או היהודית. שיטת "איחוד המשפחות" החד-צדדית – רק כניסה לתוך ישראל ולא יציאה ממנה – חייבת להיפסק לחלוטין, ואין לאשר כל אזרח שהוא של פלשתיני מן השטחים או בני-משפחתו. אין זה מבטל את הבעיה הדמוגרפית לחלוטין, כיוון שהערבים אזרחי ישראל מונים כ-20% מן האוכלוסייה, שזה מיעוט לא-מבטל. אולם מן הראוי להימנע מלתת לערביי ישראל כל סממנים של עצמאות כגון "אוטונומיה חברתית" או "אזורים אוטונומיים" וכו'. במקביל, יש להמשיך ולקיים פעילות התיישבותית יהודית בכל רחבי מדינת ישראל, כולל באזורי הגליל והנגב המאוכלסים באוכלוסייה ערבית צפופה.

ג. מניעת הקמתה של מדינה פלשתינית

לא בכדי עמד מנחם בגין על הקמתה של "אוטונומיה" ולא "ישות מדינית" פלשתינית. מתן אוטונומיה אפשרי גם ביצירת רצף טריטוריאלי רופף כמו בין רצועת עזה להר חברון, או רצף טריטוריאלי כמו בין אזורים שונים ביהודה ושומרון לבין אזורים אחרים באותם חבלי ארץ. האינטרס הישראלי המובהק הוא: בקעת הירדן בשליטה ישראלית, ואזורי התיישבות יהודית בין גבולות הקו הירוק לבין בקעת הירדן.

מן הבחינה הטכנית ניתן למצוא פתרונות תחבורתיים – גשרים, מנהרות, כבישים עוקפים – כדי לקשר בין אזורים שונים, יהודיים או ערביים, מבלי שיתחככו אלה באלה ומבלי ליצור מתחים מיותרים. המנהרה בין חבלה לקלקיליה היא רק דוגמה אחת. קשר תחבורתי בלתי מופרע, ללא מחסומים, של תושבים פלשתינים בין האזורים האוטונומיים השונים, מבלי לעבור באזורים יהודיים, וכנ"ל לגבי אזורים יהודיים בינם לבין עצמם, ייתן לשני העמים תחושה שאינם מתחככים זה בזה, והם מקיימים מערכת חיים עצמאית. כמו-כן חייב להתקיים ניתוק פיזי ממדינת ירדן. בקעת הירדן חייבת להישאר ישראלית לגמרי, בתור חץ בין ירדן לאוכלוסייה הפלשתינית ממערב לנהר הירדן.

ד. שמירה על זהותה של ישראל כמדינה יהודית

כל עוד אנו דוגלים ברעיון הציוני – והרי משום כך אנו כאן בארץ-ישראל – עלינו לחזור ולשנן לנו ולבנינו כי עיקרו של רעיון זה היה להקים **מדינה יהודית** בארץ-ישראל, ולא מדינה לעמים אחרים. מראשיתה, לא התעלמה הציונות מנוכחות תושבים ערביים בארץ, ואף דנה בדרכים שונות כיצד לשלבם באופן דמוקרטי וחופשי בתוך המדינה היהודית. ואכן, בכל האמור לגבי הערבים אזרחי ישראל, הם אזרחים לכל דבר ומשולבים בחיי המדינה. המדינה היהודית חרטה על דגלה את היותה מדינה דמוקרטית, אך היא "יהודית דמוקרטית" ולא "יהודית ודמוקרטית", אם המלה, "ודמוקרטית" פירושה אובדן חלקי או יותר, של הזהות היהודית. בני העם היהודי היושב בציון, וגם שאינו יושב בציון, זכאים להחזיק בדעות שונות, מן הליברליזם הקיצוני ועד ההסתגרות הדתית-יהודית. אך שומה על כולם לקבל את המונח "יהודית דמוקרטית", שהרי לכך התכוונה הציונות וכך נאמר במגילת העצמאות של ישראל.

סיכום ומסקנות

1. אם תמשיך ישראל באסטרטגיה הכוללת אשר בה דבקה מאז קיומה, קיימת סבירות גבוהה שתוכל להמשיך להתקיים ולהתפתח לאורך זמן היסטורי. כל עוד תשמור על עוצמתה הצבאית, הטכנולוגית, הכלכלית והחברתית, כפי שעשתה עד כה – קיימת סבירות גבוהה כי מדינות המזרח התיכון לא יוכלו להביסה במלחמה קונוונציונלית.
2. תקיפת ישראל באמצעים בלתי-קונוונציונליים תגבה מן התוקף מחיר כה כבד, עד כי לא יהא לו כדאי לנקוט צעד כזה.
3. שמירת קשר בינלאומי עם מעצמה מובילה כארה"ב, מחזקת את ישראל בכל הפרמטרים המוזכרים בסעיפים הקודמים.
4. כריתת הסכמי שלום עם מדינות המזרח התיכון ויצירת מצב

- יש להקים מערכות דרכים לפלשתינים וליהודים שתקשרנה בין אזורים השונים ללא צורך בחיכוך.
- יש להמשיך ולהילחם בטרור הפלשתיני, הן בדרכים הגנתיות והן בדרכים התקפיות, תוך שכלול שיטות הלחימה, עד כדי הבאת הטרור לרמה "נסבלת" לאורך זמן. לדעתי, הסיכוי להפסקה מוחלטת של הטרור קטן ביותר.
- החברה הישראלית חייבת להיכנס לעובי הקורה בנושא של שמירת לכידותה החברתית כמדינה יהודית דמוקרטית.
- יש למצוא דרכי פשרה במאבקים בין דתיים לשאינם דתיים, כך שניתן יהיה לחיות יחדיו בהסכמה ובשמחה.
- יש לבטל לחלוטין את תופעת העוני הקשה, בדרכים כאלה או אחרות. אמנם קשה לעשות זאת בכלכלה חופשית, אך כל מאמץ יצירתי – כדאי.
- המלחמה בטרור חייבת להתבצע על בסיס הסכמה רחבה, תוך חידוד ההזדהות עם ערכי הציונות ועם נחיצותה של מדינה יהודית לעם היהודי. ■
- בו השלום "כדאי להן", כדוגמת פיתוח תיירות בסיני או תעשייה בירדן, תוך היעזרות במגזר הבינלאומי המערבי, הן אינטרס ישראלי חיוני וגם מועיל לצד השני.
- 5. על ישראל להימנע מלהפגין דומיננטיות במגעים השונים, במזרח התיכון וגם מחוצה לו. מושגים כמו "מזרח תיכון חדש" בסיוע ישראל, יוצרים אנטגוניזם ופגיעה בכבוד אצל השכנים.
- 6. הנושא הפלשתיני:
 - האינטרס הישראלי הוא למנוע הקמתה של מדינה פלשתינית ממערב לירדן.
 - האינטרס הישראלי מוביל לשליטה בבקעת הירדן, ליצירת חיץ בין מדינת ירדן לבין שטחי ארץ-ישראל המערבית.
 - יש להמשיך ולדבוק ב"תוכנית האוטונומיה", הנותנת מידה מסוימת של ניהול עצמי ללא מעמד מדיני.
 - רצוי לשמור על אזורי התיישבות יהודיים ביו"ש, במיוחד באזורי ההר, תוך יצירת רציפות יבשתית מגבולות הקו הירוק דרך אזורים אלה אל בקעת הירדן.

★ ★ ★

על חשיבותה של ו' החיבור

גיורא פורמן

משיב לרפי הרלב

יכולות לשרת אולי דווקא את טיעוני הימין הישראלי, שמסקנתך שונה משלו אך הן צריכות להיאמר בדיון:

א. לפי הבנתנו, האינטרס של מצרים והמדינות השכנות האחרות צריך להיות בשמירת המצב הקיים ולא במלחמה נוספת. אני יכול להסכים על כך עם רפי, אבל המציאות אינה כזו והקברניטים השכנים חושבים אחרת. עובדה היא שהמדינות האלה, ובראשן מצרים, מחזיקות צבא גדול וחזק הרבה יותר מהדרוש לסדר הפנימי או ליחסים עם שכנותיהן שאינן ישראל. עובדה נוספת היא שיש במדינות אלה הסתה, הנתמכת על-ידי השלטון, נגד מדינת ישראל. ידידי פגשו רבים מאנשי הקצונה הבכירה של מצרים וירדן במכוני מחקר בווינגטון או בלונדון. קצינים אלה אמרו בפה מלא שהם חולמים עדיין על תיקון לאכזבות מלחמות העבר שלהם. לכן אין מנוס מהערכת העוצמה של מדינות אלה בצבא, בכלכלה, באוכלוסייה, בטכנולוגיה, בקשרים הבינלאומיים וכו'.

ב. בהערכת מצב כזו ראוי להציג את לבנון, בנוסף להצגת סוריה. יש חשיבות להצגה כזו אחרי מימוש האפשרות שסוריה תוציא

פי הרלב הוא ידידי זה 48 שנים, שברובן עסקנו ביחד בביטחון ישראל. לפני קריאת רשימתו נפגשנו לשיחה והתברר לי שאין בינינו חילוקי-דעות בכל הקשור למדינות ערב השכנות לישראל או הנמצאות "במעגל השני" (אצלו "מעגל שלישי"). יש שוני בינינו במסקנות הערכת המצב בנוגע לפלשתינים. עיקר השוני נובע ממקורות אידיאולוגיים שונים שאנו מזהים זה אצל זה כבר שנים רבות. במצב של "אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי", כל אחד מאיתנו בוחר דרך שונה מרעהו. בתהליך הערכת מצב יכולים מעריכים שונים לתת משקל שונה לעובדות מסוימות ולבחור בדרכי פעולה שונות.

הערכת הסכנה מול שני מעגלי מדינות עימות

תומתו של רפי לדיון בהערכת מדינות ערב היא בניסיון להגדיר את האינטרס של כל מדינה, בהנחה שממשלתה פועלת לפי אינטרס זה. אלא שניתוח זה הוא שלנו ולא שלהם, וכאן יכולה להיות חולשת ניתוחו של רפי. הערותי בעניין זה

לתהליך זה במדינות שאינן דמוקרטיות – כמו כל ארצות העימות שסביבנו. אנו חייבים לקחת בחשבון אפשרות שחציית "קווים אדומים" מסוימים עלולה לגרום לשליט בלתי-אחראי החלטה על שימוש בנשק בלתי-קוננוציונלי. הדאגה איננה רק שלנו אלא גם של מדינות גדולות בעולם. נשק כזה בידי איראן יכול להעמיד מדינה כזו במצב דומה לזה של צפון-קוריאה. ארה"ב אינה יכולה להיות "שוטר עולמי" לגבי צפון-קוריאה, כפי שהדבר נעשה באפגניסטן או בעיראק. לכן יש למדינת ישראל אינטרס עליון **בדחיית כניסת נשק גרעיני למזרח התיכון**. אם נקבל את ההנחה שבעתיד הנשק הזה יגיע לאיראן או למדינת עימות אחרת, ומדינת ישראל תחזיק באופציה כזו גם כן, אין מנוס מהמסקנה שלפנינו "חלון הזדמנויות" היסטורי (כפי שאמר יצחק רבין ז"ל). הזמן שעד לכניסת הגרעין לאזורנו הוא הזמן שבו אנו נדרשים למאמץ עליון להשגת הסדרים מדיניים שיפחיתו את הסכנות ואת המוטיבציה להשגת נשק בלתי-קוננוציונלי. מאחר שקברניטי המדינה העריכו גם הם צריך לדחות ככל האפשר כניסת נשק גרעיני למזרח התיכון, איימנו ואף מימשנו, פעילות לחימה נגד הימצאות נשק כזה במזה"ת (עיראק 1981).

פחדם של הערבים מקיום מדינת ישראל ואפשרות התפשטותה או השתלטותה על כלכלותיהן, הוא גורם חשוב בכל הערכה אסטרטגית. דווקא ממשלות שמאל עשו בנושא זה שגיאות שתרמו להגברת פחדים כאלה. מדינאים ערבים גילו הסתייגות וחרדה מהשתלטות כלכלית של ישראל על מדינותיהם. הרבה תלוי בהתנהגותנו ובאחריות קברניטינו להתבטאויותיהם. אין לי ויכוח עם רפי הרלב לגבי מרבית הנושאים שהעלה. הנושא היחיד שבו יש בינינו חילוקי-דעות הוא בהערכת "הסכנה הירדנית". רפי מציע חיץ ישראלי בין ירדן לבין אוטונומיה פלשתינית. נימוקיו מכוונים לחיץ משטרתי-ביטחוני, ולא דווקא לחיץ רחב בסגנון "תוכנית אלון" או "השדרה הכפולה" מן העבר. מעניין לציין כי גם השלטון הירדני שניהל את השיחות שקדמו להסכם השלום, ביקש חיץ משטרתי כזה לתקופה ארוכה, ורבין הסכים לכך. גישתו של רפי שונה, כי הוא חושש מפלשתיניזציה של ירדן... אני חושב שבכל הסדר ישראלי-פלשתיני ידרש חיץ משטרתי כזה לתקופה של מספר שנים, אך במבט ארוך-טווח צריך להיות אינטרס ישראלי בחיבורה של המדינה הפלשתינית לירדן. דווקא הרוצים לצמצם את השטח שיוקצה לפלשתינים, נדרשים לפתרונות שיכולים להתקיים בחיבור מדינה כזו למדינת ירדן. חיבור כזה אינו ריאלי היום בגלל עמדת הפלשתינים ובגלל חשש השלטון ההאשמי הירדני, אך אפשרות קיומו בעתיד תחבר שני גופים חלשים מאוד שיהיו רחוקים מאוד מסיכון ישראל. ישנם תסריטים שבהם חיבור כזה יכול לתת פתרונות טובים גם לחימה בטרור, בדיוק כפי שמדינות שכנות אחרות מונעות טרור ישיר משטחן.

את צבאה מלבנון בלחץ מדינות העולם. עוד יותר חשובה היא הערכת המצב לגבי סעודיה, שנפקד מקומה מדבריו של רפי. דאגתו היחידה של רפי הרלב בהקשר למדינות השכנות, היא האפשרות לפלשתיניזציה של ירדן. ההנחה שמדינה פלשתינית מעבר לירדן תהיה בהכרח מיליטנטית לגבי ישראל, אינה מובנת מאליה. ב"משחק" המדיני שבין מדינות ערב, ובעיקר בין ירדן לסוריה, הצילה ישראל את ירדן יותר מפעם אחת מפני סכנת כיבוש סורי. אין ספק שקיום ישראל שימש כל השנים גורם מרתיע כלפי מדינות אחרות, ובכך הגן על הממלכה ההאשמית. כלל לא בטוח שממשל פלשתיני בירדן לא ייהנה מאותה "הגנה" ישראלית. ירדן היא מדינה ללא אוצרות טבע או נפט, עם אוכלוסייה קטנה מזו שבישראל ותוצר לאומי שהוא קטן פי 20 מזה הישראלי. תלותה בארצות המערב היא רבה. אחרי "נפילת" עיראק אין אפשרות לחזית מזרחית, ולכן דאגתנו רבת-השנים ממיקומה של ירדן מול "הבטן הרכה" הישראלית אינה רלוונטית יותר. אני מעריך שדאגתו של רפי בהקשר לירדן היא מוגזמת.

ד. אני מסכים שסוריה של היום אינה מהווה איום על ישראל. השלטון בסוריה הוא בידי חבורה וותיקה, שאחד ממקורות כוחה היה הסכסוך והמלחמות עם ישראל (אלה שעומדים מאחרי אסאד הצעיר). היום כלל לא ברור שזה מקור כוח. גם הטרור, שיכול היה בסיטואציה עולמית אחרת לפרנס שלטון סורי, הופך למקור של בעיות וחולשה. העולם שאחרי 11 בספטמבר נוהג בדרך שמאיימת על המשך קיומה של סוריה כמדינת טרור. חשיבותה של לבנון לשלטון הסורי איננה רק במקורות היסטוריים, אלא בהיותה של לבנון "חלון לעולם המערבי". המשך החזקת צבא והכתבת מהלכים מדיניים מסוריה ללבנון יכול לסגור חלון זה. לכן כל המהלך הסורי בלבנון נדון להיות בשנים הקרובות "הליכה על חבל דק".

ה. בתשובתו של רפי חסר דיון באינטרס של המעצמות והמצב הבינלאומי, למרות היותו מרכיב מרכזי בהערכה אסטרטגית. יש האומרים שרוה"מ אריק שרון מפריז בהערכת חשיבותה של ירדן ארה"ב, והפרוזה זו הביאה לשינוי הגדול במדיניותו. גם אם לא נרצה להפריז, נושא זה הוא מרכזי בכל אסטרטגיה ישראלית.

ו. נשק גרעיני בידי מדינות העימות יכול ליצור מציאות חדשה. איני מקבל את ההנחה שבגלל שטחן הגדול, מדינות אלה הן בעלות יתרון על ישראל במקרה של מלחמה גרעינית. אנו חיים באזור שרובו מדבר, ולכן בכל המדינות, משני מעגלי השכנות לנו, מתרכזת האוכלוסייה ועוד יותר מכך מתרכז השלטון, במספר ערים ומרכזים שאינם רב יחסית. לפיכך פגיעת מספר קטן של פצצות גרעיניות יכולה לחסל מדינות אלה. הסכנה במלחמה כזו היא טוטלית לשני הצדדים. גם אלה שלא ישתמשו בנשק גרעיני ייפגעו מענני הרדיו-אקטיביות שירחפו עם הרוחות המצויות באזורנו (ענני רדיו-אקטיביות ייווצרו במקרה שלא כל הפצצות תופעלנה בגובה רב. פיצוצים בגובה רב יביאו לאזור צרות אחרות). אין להשוות תהליך קבלת החלטות במדינה דמוקרטית ישראלית, בתקווה שתישאר כזו,

הבעיה הפלשתינית

בנושא זה נמצא עיקרם של חילוקי-הדעות ביני לבין רפי הרלב. הפתרון המוצע על-ידי הוא הקמת מדינה פלשתינית מפורזת מציוד לחימה כבד, על מרבית השטחים שנכבשו בשנת 67'. הפתרון של רפי הוא אוטונומיה תחת שליטתנו, תוך הישארות והתיישבות ישראלית וגידולה בשטחים אלה. שנינו לא פירטנו, ולכן אפשר לשאול: היכן עובר הגבול שבחצייתו "אוטונומיה" הופכת ל"מדינה"? רפי מציע לפתח התיישבות ישראלית בשטחים, ואילו אני סבור שיש לצמצמה. קבלת הצעתו, פירושה השארת המצב הקיים ללא פתרון לבעיה הפלשתינית. דאגתו של רפי היא שאם תוקם מדינה פלשתינית "יווצר מצב משפטי של דרישה בינלאומית לנסיגת ישראל לגבולות החלוקה" (1947). אני מניח שהקמת מדינה פלשתינית אפשרית רק בהסכמת שני הצדדים המסוכסכים והסכמת מדינות העולם. בהסכמים אלה יוגדרו גבולות הקבע, שהם הבסיס להסכמות. הסכמים כאלה יועדפו על מאבקים אינסופיים. בכל מקרה, אי-הסכמה יש כבר היום, כך שלא יהיה כל חידוש באי-הסכמות עתידיות באותם עניינים, ואיננו צריכים לחשוש.

רפי מודאג משאיפות הפלשתינים למדינה שגבולה המזרחי יהיה עם עיראק וגבולה המערבי יהיה הים התיכון, ללא ישראל. לעניין דאגה זו הנני להעיר:

1. טבעם של ארגוני לחימה לעצמאות או טרור הוא לפעמים בהגדרה קיצונית של מטרות. הם אינם מבטאים את "הרוב הדומם" של העם ואיננו צריכים להיגרר לוויכוח עמם.
2. גם הפלשתינים שבעים מכישלונות והחמצות; גם הם, כמו מדינות ערב, מגיעים או שיגיעו בעתיד להשלמה עם פשרות כואבות והערכה שלא יוכלו לנצח במאבק איתנו.
3. הפלשתינים מבודדים היום וחלשים כפי שלא היו בעבר. הסתבר להם שאף מדינה ערבית לא תצא להילחם את מלחמתם. הטרור הוא ביטוי לחולשתם, וכאשר יגיעו רבים להכרה שהאלטרנטיבה לחימה כדאית יותר, אפשר יהיה לשנות את המצב. אין ספק שאנו יכולים לתרום לשיוניים כאלה בקרב הפלשתינים על-ידי מדיניות של לחימה בטרור בצד הצבת אלטרנטיבה.
4. כבר הסברתי שאיננו צריכים לחשוש מחיבור בעתיד בין מדינה פלשתינית למדינת ירדן. במזרח, הגבול יהיה עם סעודיה ועיראק, אך במערב תתפתח ותתחזק מדינת ישראל.
5. מרכז של המחלוקת הוא בהגדרתי את ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, מול הגדרתו של רפי: "מדינה יהודית דמוקרטית", בלי ו' החיבור. מבחינתו הדמוקרטיה תהיה ליהודים, וגם לאזרחי ישראל שאינם יהודים, אך לא לפלשתינים תושבי "השטחים". הבעיה הדמוגרפית לדידו היא רק בתוך ישראל, ויש לנו זמן לפותרה בלי לתת לערביי ישראל "סממנים של עצמאות". מעבר לכך הוא מוכן לחיות עם הגבלת הזכויות הפוליטיות של תושבי השטחים גם בעתיד. זה מצב שיש בו דמיון לדרום-אפריקה שלפני ביטול החוקה

הישנה. זה מצב שאי אפשר יהיה לדבר בו על "אחדות" או "חוסן מדיני וחברתי" בישראל. מצב שמרבית עם ישראל לא יהיה מוכן להשלים עמו, ולהערכתי יגרום למדינת ישראל שתתפורר ותקרוס. היום רואה הרוב במצב הקיים מצב זמני. אם יוחלט להופכו למצב קבוע, לא רק עם ישראל יסרב להשלים עמו, אלא גם ידידנו בעולם הרחב ובארה"ב.

6. הצורך להתגבר על הטרור מוסכם על שנינו, אלא שרפי מעריך שנגזר עלינו לחיות עם טרור ב"רמה נסבלת" שעשוי לדעתו אף להגביר לכידות חברתית בישראל. רבים חושבים כמוהו, אך אני איני מוכן להשלים עם כל טרור כשיטה. ברור לי שעידן הטרור העולמי, שאינו קשור דווקא לסכסוך המזרח-תיכוני, יכול להמשיך ולפגוע גם בנו. אך את הדבר הטרור הפלשתיני במאבק על ארץ-ישראל אנו יכולים להגדיר כמטרה בעלת סיכויי מימוש. הדרך לכך צריכה לעבור בשתי ההפרדות: הפרדה בין הישראלים לפלשתינים, והפרדה בין הטרוריסטים לאוכלוסייה הפלשתינית – כשלאוכלוסייה זו יהיה מה להפסיד מפעולות הטרור.

הערות נוספות לסיכום והצעות למדיניות ישראלית

מירת עוצמתה הכלכלית-טכנולוגית-חברתית של ישראל מול מדינות ערב ומול הבעיה הפלשתינית, מקובלת על שנינו. אלא שזו יכולה להתקיים רק אם:

1. נוכל לשרטט לפני עם ישראל ואומות העולם **מסלול מדיני** של פתרון לבעיות המרכזיות.
2. נוכיח לעם ישראל ולאומות העולם ש**שנינו** וניקח סיכונים מחושבים, גם אם לא תמיד נצליח. מי שמראש אינו מוכן לפתרונות ואפילו לניסיון, לא ישיג לעולם אחדות וחוסן חברתי, ואומות העולם לא ישלימו עם מעשיו.
3. **צמיחה כלכלית** והקטנת פערים חברתיים אינם נושאי מדיניות שחיבורם קל. יש מדינות באירופה שהוכיחו שחיבור כזה אפשרי, ואנו יכולים ללמוד מהן. צמיחה כלכלית היא בסיס לכל כמעט. התפתחות הטרור על יד "השלום הקר" במזה"ת בשנים האחרונות, היא גורם ראשון במעלה לעיכוב צמיחה בישראל. גידול בלתי-מרוסן בנטל הביטחון בתקציב המדינה גם הוא יכול לעכב צמיחה. ההעברות החד-צדדיות ותקציבי ה"צדקה" החליפו בשנים האחרונות את תקציבי הביטחון ואת הצמיחה, שבעצם קיומה יכולה להקטין את הצורך בטיפול בעוני. מדיניות נכונה בתחומים אלה חשובה וקשורה לדיונו.
4. רוב מטרות המדיניות שרפי הגדיר מקובלות עלי. את אלה שבהן יש לנו חילוקי-דעות הסברתי. במצב של "אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי" יש הבוחרים ב"צד". הם מסתפקים במדינה יהודית. אני איני יכול לוותר על "יוצרי" כפי שאני כחילוני מבין אותו. רק **יהודית ודמוקרטית** תאפשר עתיד לכל שהאמנו ולחמנו. ■

על החזון והמציאות ועל הקשר ביניהם

יונה הדרי

משיבה לגיורא פורמן ולרפי הרלב

הדרי: גיורא פורמן מדבר בשבח הטכנולוגיה של נשק מדויק. אך הוא לא מתייחס אליו ביחס להדברת הטרור. כיצד יכול נשק זה לסייע בהדברת הטרור? אפשר לומר שהטרור הוא סוג חדש של מלחמה, וכלי-הנשק החדשים שבחדישים לא נועדו להתמודדות עם הטרור ולמיגורו. הדברת הטרור לא תלויה בכמות הטנקים ו/או המטוסים, משוכללים ככל שיהיו, וגם לא במספר החיילים. גם אם היום פצצה מדויקת אחת עושה למטרה יותר מפי עשרים ממה שעשו פצצות ישנות לא מדויקות, מה היא יכולה לעשות לטרור? איזו מטרה בדיוק היא יכולה להפציץ כדי לחסל את הטרור? כלי-הנשק האלה מותאמים למלחמה בסגנון הישן, זו שנערכה בין מדינות, של צבא מול צבא, גם אם בטכנולוגיה חדישה. רשימת מעשי הטרור הולכת ומתארכת, למרות שאולי באותה מידה הולך וגדל מספר כלי-הנשק המשוכללים. הטרור בהיקפו ובכמותו, כמו גם בהיותו מופעל בעיקר על-ידי הנמנים עם דת ותרבות מסוימות, הוא תופעה בלתי-ידועה עד כה.

פורמן: יש להפריד בין הטוריסטים לבין האוכלוסייה הפלשתינית.

הדרי: נניח שהפלשתינים מבינים שכדאי להם להקיא את הטרור מקרבם תמורת האופק המדיני, החברתי והכלכלי שאנו מציעים להם. לטענה שעד כה לא עשו הפלשתינים ניסיון של ממש בכיוון זה, ולמעשה הם מגלים סימני תמיכה מובהקים בטרור, ישיב גיורא פורמן, מן הסתם, שישראל לא עשתה שום ניסיון של ממש לתיעוש השטחים. האם ניתן לכווץ את המאבק הלאומי-דתי של הפלשתינים לכדי מידות של תיעוש השטחים? מה על אמונה דתית, אתוס ותרבות – מה משקלם בהתנגדות לישראל? מה מקומו של האיסלאם בחייהם? האם מאמין גיורא פורמן שתופעת השאהידיות תיעלם תמורת תיעוש? ההיסטוריה, גם של עמים מפותחים ומתועשים, הוכיחה שכוחם של יצרים תרבותיים-דתיים למיניהם חזק לאין ערוך מהבנת יתרונות האופקים המדיניים-החברתיים והכלכליים. האמונה שדמוקרטיזציה ורפורמות מתרחשות בחברה מתועשת ביתר מהירות וביתר קלות, מבטלת את חשיבותם של הגורמים התרבותיים-הדתיים.

פורמן: לא ידוע לי על שום ניסיון של הדרג המדיני להגדיר מטרות-על, לבד ממטרת ההישרדות.

הדרי: אם אין הגדרת מטרות-על, כיצד פועל הצבא? ללא מטרות-על אלא רק נקודתית ותוך התייחסות למטרות משניות, או שמא הצבא מגדיר את מטרות-העל לפיהן הוא פועל? מה ניתן ללמוד מקביעה אשר כזאת? לא רק שאנחנו פועלים על-פי הדגם היהודי המוכר לנו מדורי דורות – הישרדות; לא רק שלא השכלנו להגדיר מטרות-על "ככל העמים", אלא שהצבא מקבל משמעות של "הצבא בסדר" – "הממשלה לא בסדר", שלא לדבר על הסכנה הטמונה בהתפתחות כזאת. ואיך זה שאנשי הצבא הרבים שמאיישים את הדרג המדיני לא השכילו להגדיר מטרות-על?

פורמן: חמישה גורמים מעניקים למדינה את עוצמתה: משאבי אנוש, שטח, טכנולוגיה, חוזק הכלכלה והסיטואציה הפוליטית.

הדרי: הוויכוח הנוקב ביותר מבין חמשת הגורמים הוא על גורם השטח. ויכוח בין מה שגיורא פורמן מכנה צד א' וצד ב', בין הקצה המיוצג על-ידי מרכז אריאל, לפיו אין למסור אפילו יישוב אחד, ועד לקצה השני הגורס שיש להחזיר את כל ההתנחלויות, מצוי מגוון גישות התופשות כולן שהשטח, בגדלים שונים, חיוני לקיומה ושרידותה של ישראל. מדינת אגוז זו לא תוכל להתקיים גם אם יתמלאו במיטבם ארבעה הגורמים הנותרים. זו הטענה הרווחת. שאלה נוספת היא: האם מסירתם/ פינוים/ החזרתם/ או ויתור על השטחים עד לגבולות 4 ביוני 1967 – יביאו לשקט המיוחל? יביאו להכרה בקיומה של ישראל ולריסון השאיפה "לשחרר את פלשתיין"? איך אפשר להתייחס לכמות העצומה של פרסומים והתבטאויות האומרים חד וחלק שאין הכרה בישראל בשום גבול או שטח שהוא, ושעליה להיעלם?

פורמן: במלחמות המאה העשרים נדרשו יותר מפי עשרים פצצות ישנות לא מדויקות לכל מטרה כדי להשיג את מה שעושה היום פצצה מדויקת אחת.

כלל וכלל אינם מתיישבים עם מה שאמר בשיחותינו. מתמיה שגורא פורמן נדרש לדידו שפגשו קצינים בכירים של מצרים וירדן במכוני מחקר בווישינגטון או בלונדון, ומפיהם, מכלי שני, נודע לו אופי יחסה של מצרים לישראל. מתמיה – משני טעמים: אין בשיחותיו איתי אף מילה לגבי כוונותיה המלחמתיות של מצרים. נהפוך הוא, כאמור. וכן: האם ראוי להסתמך על מה שאמרו קצינים, גם אם הם בכירים, ולא להזכיר או להתייחס לשפע הבלתי-נדלה של פרסומים בעיתונות הערבית והמצרית, המעידים חזר והעד על יחסה של מצרים לישראל?

פורמן: אין ספק שקיום ישראל שימש כל השנים גורם מרתיע כלפי מדינות אחרות, ובכך הגן על הממלכה ההאשמית.

הדרי: כלל לא בטוח שממשל פלשתיני בירדן יאאות ליהנות מאותה "הגנה" ישראלית. אם יתאמת חששו של רפי הרלב וירדן תעבור תהליך של פלשתיניזציה, סביר להניח שתחבור לאחיה הפלשתינים בגדה המערבית. הפלשתינים שם לא מגלים כל רצון ב"הגנה" כזאת. סביר יותר להניח שמדינה פלשתינית בירדן, בתמיכת אחיה מן הגדה המערבית ובלי המלך ההאשמי שיעמוד בראשה, תהיה מיליטנטית כלפי ישראל. על סמך מה אפשר לטעון שגם לאחר פלשתיניזציה של ירדן, היא תחפוץ בהגנת ישראל מפני היבלעות על-ידי מדינה ערבית אחרת?

פורמן: מדינאים ערבים גילו הסתייגות וחרדה מהשתלטות כלכלית של ישראל על מדינותיהם.

הדרי: גיורא פורמן אומר שהתיעוש יציל את מדינות ערב. איך ייתכן תיעוש ללא "מזרח תיכון חדש"?

פורמן: נוכיח לעם ישראל ולאומות העולם שניסינו וניקה סיכונים מחושבים, גם אם לא תמיד נצליח.

הדרי: הבעיה, כך נראה, היא בהגדרה מדויקת ומפורטת של מהו סיכון מחושב. הרי חריגה קטנה מגבולות הסיכון המחושב יכולה להסתיים בדרך שאין ממנה חזרה. והרי גיורא פורמן עצמו אומר שישראל לא יכולה להרשות לעצמה להפסיד אפילו פעם אחת.

הרלב: טרור ברמה נסבלת יתקבל בהבנה, ובמקרים מסוימים אף יגביר לכידות חברתית.

הדרי: לא נראה שניתן יהיה לצמצם את הטרור לכדי "רמה נסבלת", אם יישאר המצב הקיים על כנו בלי הקמת מדינה פלשתינית ריבונית. לא נראה שניתן יהיה לצמצם את הטרור לכדי "רמה נסבלת" גם אם תקום מדינה פלשתינית ריבונית. אולי נמצאת ישראל במצב ללא מוצא מן הטרור, אולי רק אותה עייפות ידועה של עמים ממלחמות היא שתחלף אותנו ותפוגג את הטרור.

פורמן: גם אילו היה בעם היהודי רוב לקבלת הטרנספר לשם ענישת התוקפן, הרי שכבר לא היה זה אותו העם שאנו גאים להשתייך אליו, שמשך אלפי שנים היה הצד החלש ורודפיו השתמשו נגדו בטיעונים דומים.

הדרי: גאווה להשתייך לעם בגלל היותו החלש טוענת למוסריות בשם החולשה, ומסבירה את אי-הגדרת מטרות-העל מצד הדרג המדיני מעבר לרמת ההישרדות. ואם היינו חזקים, מותר היה להעניש את התוקפן? עולה מדבריו של גיורא פורמן שלחלשים אין לגיטימציה להעניש את התוקפן: "לגיטימציה כזו היתה לחזקים נגד המפסידים במלחמות. היא התאפשרה רק בצלה של ארה"ב, בסרביה או בעיראק". אי-הענישת התוקפן מתוך חולשה היא מצב שבו אין ברירה ואין בחירה, ולכן אין גם שאלה של מוסריות או אי-מוסריות. השיפוט המוסרי-ערכי לגבי מעשיהם של יחידים וחברות יש לו מקום אם הם חזקים ויכולים לבחור במעשה בלתי-ראוי, או להימנע מבחירה בו. וכי לא פוטרים את חלושי הדעת והנפש למיניהם, הלוקים בחולשת רצון מופלגת, מאחריות מוסרית למעשיהם?

פורמן: משטרים שהתחברו לציוויליזציה האיסלאמית בארצות ערב בולמים אפשרות השתלבות בתהליכים העולמיים.

הדרי: המשטרים התחברו? או שהם פועל יוצא או ביטוי של הציוויליזציה האיסלאמית? גיורא פורמן טען באחת משיחותינו שהמשטרים האלה הם יצירה של הקולוניאליזם בעבר, ושבעשור האחרון או מעט יותר, נשטפו גם על-ידי הגל האיסלאמי. זאת אומרת שאלמלא הקולוניאליזם המערבי, המשטרים בארצות ערב לא היו עריצים כל כך. היחס לזכויות אזרח, לנשים, כולל מילת נשים שנערכת עדיין בין היתר גם במצרים, לחופש הבעת הדעה וכד', היה שונה, נניח, דמוקרטי יותר וברוח מערבית יותר. האומנם? כללית, מה היה המשטר בארצות האיסלאם לפני העידן הקולוניאלי? הרי בין קץ עידן הקולוניאליזם לבין עליית הגל האיסלאמי היתה תקופת-מה שבה יכלו מדינות ערב להתעשת ולגלות מספר סימנים דמוקרטיים. ומה על מדינות מוסלמיות שלא היו תחת שלטון קולוניאלי, כמו איראן או אפגניסטן?

פורמן: תרומתו של רפי הרלב לדיון בהערכת מדינות ערב היא בניסיון להגדיר את האינטרס של כל מדינה, בהנחה שממשלתה פועלת לפי אינטרס זה. אלא שניתוח זה הוא שלנו ולא שלהם, וכאן עלולה להיות חולשת ניתוחו של רפי.

הדרי: על כך ייאמר: זו יכולה גם להיות חולשת ניתוחו של גיורא. למשל: "יתיעוש השטחים יכול להביא להפסקת הטרור" – זוהי חשיבה מערבית חומרנית, חשיבה שלנו. זאת ועוד: בשיחותיו עמי מפליג גיורא פורמן בתיאור וניתוח חולשותיה הכלכליות, הצבאיות והמדיניות של מצרים ומדגיש את אי-יכולתה, ובמידה רבה גם את אי-רצונה להילחם נגד ישראל. והנה בתשובתו לרפי הרלב הוא מציין מפורשות שמדינות ערב ומצרים בראשן "מחזיקות צבא גדול וחזק הרבה יותר מהנדרש לסדר הפנימי או ליחסים עם שכנותיהן שאינן ישראל. עובדה נוספת היא שיש במדינות אלה הסתה, שנתמכת על-ידי השלטון, נגד מדינת ישראל". הכיצד? דברים אלה

הרלב: מן הראוי להימנע מלתת לערביי ישראל כל סממנים של עצמאות כגון: "אוטונומיה חברתית" או "אזורים אוטונומיים" וכו'.

הרלב: זוהי גישה לא דמוקרטית ואנטי-פלורליסטית, בלשון המעטה. "רב-תרבותיות פוליטית מבוססת על ההכרה בזכותם של בני-האדם לממש את תרבותם. זכות זאת אינה מחייבת את ההכרה כי תרבות אחרת היא בעלת ערך פנימי או שהיא חלק מעולמו של מי שמכיר בזכות למימוש תרבותי. ההכרה בזכות זאת מבוססת על התפישה שתרבות אחרת היא בעלת ערך בעיני נושאייה, ולא דווקא בעיניו של מי שמכיר בה או של מי שמופקד על מימוש זכותם של בעלי התרבות האחרת למימוש חברתי". (אבי שגיא, "מחויבות ערכית וזהות בקיום רב-תרבותי", אוהד נחתומי (עורך) רב-תרבותיות במבחן הישראליות, מגנס, תשס"ג. עמ' 667-68). אני ערה לכך שרפי הרלב גורס כי יש להימנע ממתן אוטונומיה חברתית לערביי ישראל ואינו מזכיר הימנעות מאוטונומיה תרבותית, בעוד ששגיא כותב על הזכות של בני-אדם לממש את תרבותם. יש להניח שרפי הרלב, המתנגד למתן "כל סממנים של עצמאות", היה כולל את הסממן התרבותי באמירת ה"כל הגורפת שלו". לא נראה שניתן להפריד בין המימד החברתי לבין המימד התרבותי, מה גם שרפי הרלב מסיים את ההדגמה של סממני העצמאות שהוא מתנגד להם, ב"וכו'". בין היהודים לבין ערביי ישראל אמנם לא התפתח דיאלוג בין-תרבותי כאחת מהאפשרויות של התקיימות בתוך מסגרת פוליטית אחת. "לעתים קרובות מציאות רב-תרבותית במסגרת פוליטית אחת מובילה דווקא לסגירות עצמית ולפיתוח תרבות של מצור הנאבקות על שמירת הזהות הישנה באמצעות שלילה מתמדת של האחרות המאיימת. סימנים ברורים לתהליך זה מצויים בחברה הישראלית". (שגיא, עמ' 68). הרלב בחר באפשרות השנייה של קיום כיהודי בישראל.

הדרי: רפי הרלב מניח שסידורים גיאוגרפיים, תחבורתיים, טכניים במהותם, ימנעו את החיכוך בין יהודים לפלשתינים. הנחה זאת מבליעה תמיכה במדינה שכולה מחורצת ומצולקת בגשרים, מנהרות וכבישים עוקפים. איזו מערכת חיים עצמאית, כדבריו של רפי הרלב, יקיימו הפלשתינים? ויתרה מזאת: איזו מערכת חיים עצמאית יקיימו הישראלים, כשהם מסובכים בכל כך הרבה אמצעי הפרדה ומניעת חיכוך של רשת כבישים עוקפים, גשרים ומנהרות עד שנדמה שהעיסוק במציאת ידיהם ורגליהם בסבך הזה יהפוך לתוכן עיקרי של חייהם?

הרלב: כל עוד אנו דוגלים ברעיון הציוני – והרי משום כך אנו כאן בארץ-ישראל – עלינו לחזור ולשנן לנו ולבנינו כי עיקרו של רעיון זה היה להקים מדינה יהודית בארץ-ישראל ולא מדינה לעמים אחרים.

הדרי: הרעיון הציוני של רפי הרלב אינו האחד והיחיד. יש גם רעיון ציוני של ארץ אחת לשני עמים, ויש לו לרעיון הציוני, כידוע, גוונים שונים אחרים. איך מתיישב הרעיון הציוני שרפי הרלב דוגל בו עם המעשים של הימים האחרונים, כמו למשל, התנכלות אלימה של מתנחלים למוסקי הזיתים הפלשתינים, הצעה של שני חברי כנסת להקים יישובים ליהודים בלבד, והרשימה ארוכה.

הרלב: שומה על כולם לקבל את המונח "יהודית דמוקרטית", שהרי לכך התכוונה הציונות וכך נאמר במגילת העצמאות של ישראל.

הדרי: במגילת העצמאות, המילה "דמוקרטית" לא מוזכרת. מדוע מחייב רפי הרלב את כולם לקבל את המונח "יהודית דמוקרטית"? עצם התביעה לחיוב של כולם, היא לא דמוקרטית. ■

הרלב: מן הבחינה הטכנית ניתן למצוא פתרונות תחבורתיים – גשרים, מנהרות, כבישים עוקפים – כדי לקשר בין אזורים שונים,